
Universitat de Barcelona

Pobresa infantil a Catalunya:

Anàlisi del paper que desenvolupen les ONG

Yelixa Alvarado Jurado

Tutora: Esther Oliver Pérez

Grau de Sociologia

Facultat d'Economia i Empresa, Universitat de Barcelona

2017

Resum:

Aquesta recerca pretén analitzar l'impacte que tenen les organitzacions no governamentals en la millora de les condicions de vida dels infants que es troben en una situació de pobresa. Per analitzar aquest impacte, s'ha adoptat l'enfocament de les capacitats humanes per veure com donen resposta a aquesta problemàtica. Per dur a terme aquesta tasca s'ha realitzat una recerca bibliogràfica sobre els efectes que té la pobresa en la qualitat de vida dels infants i s'ha contrastat, a través d'entrevistes a les entitats, si dins dels seus programes inclouen mesures per pal·liar aquests efectes. Les organitzacions no governamentals tenen un paper de suport dins de la xarxa d'entitats que donen respostes a la pobresa infantil i el que pretenen és potenciar les habilitats i capacitats dels infants i de les seves famílies perquè puguin superar la situació d'exclusió social en la que es troben.

Paraules claus: Pobresa infantil, enfocament de les capacitats, educació, salut, ONG

Abstract:

This study aims to analyse the impact that non-governmental organizations have on the improvement in life conditions of disadvantaged children. To analyse this impact, the topic is approached from the perspective of human capacities. This way, one can see their response to this issue. In order to perform this task, a bibliographic research on the effects of poverty is carried out. In addition to that, through interviews to the entities, one intends to determine whether their programs include measures which help diminish these effects. Non-governmental organizations play a key role within the net of entities which respond to child poverty. Moreover, non-governmental organizations intend to improve the abilities and skills of the children and families affected so that they are able to overcome the situation of social exclusion in which they find themselves.

Keywords: child poverty, human development, education, health, NGO.

Índex

Agraïments

1.	Introducció	5
2.	Metodologia	6
3.	Contextualització.....	7
4.	Marc teòric	12
5.	Breu presentació de les organitzacions no governamentals	19
	5.1. Save the Children.....	19
	5.2. Càritas Diocesana	19
	5.3. Creu Roja.....	20
6.	Anàlisi	21
	6.1. Programes relacionats amb la salut	25
	6.2. Programes relacionats amb l'educació.....	31
	6.3. Valoració i relació de les organitzacions sense ànim de lucre amb l'administració pública.....	37
7.	Conclusions.....	40
8.	Bibliografia.....	44

Agraïments

En primer lloc agrair a totes les entitats que han format part d'aquesta recerca: Càritas Diocesana de Barcelona, Creu Roja i Save the Children, per la seva participació i per donar-me l'oportunitat de conèixer i valorar, encara més, la labor que desenvolupen en la millora de les condicions de vida dels infants. En especial, agrair a les persones que van col·laborar en les entrevistes per concedir-me part del seu temps i donar-me la seva ajuda incondicional, sense la qual aquesta recerca no hagués estat possible.

En segon lloc agrair a la meva tutora, Esther Oliver Pérez, per la seva atenció, dedicació i recolzament durant aquests mesos. Gràcies a les seves recomanacions i constant suport, han fet que aconseguís allò que em proposava des d'un primer moment.

I per últim donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han donat suport i ànims en la realització d'aquest treball i, sobre tot, en aquest últim any.

1. Introducció

Un informe publicat per l'ONG Càrites Europa l'any 2015 va situar a Espanya com el segon país amb les taxes de pobresa relativa més altes d'Europa (29.6%), per darrera de Romania (Caritas Europa, 2015). L'impacte de la crisi econòmica del 2008 a l'economia familiar ha fet que la pobresa infantil augmentés considerablement com a conseqüència de la reducció dels recursos econòmics i la precarietat econòmica, i que ha fet que les seves condicions de vida s'hagin deteriorat i no puguin exercir les seves llibertats.

La pobresa es relaciona, generalment, amb el nivell de renda de les persones o de la llar, per tant, es diu que una persona es troba en una situació de pobresa quan el seu nivell de renda està per sota del 60% de la mitjana de ingressos per unitat de consum. Tot i que aquesta mesura de la pobresa és important per aproximar-se a aquesta problemàtica, no acaba de captar tots els obstacles i desigualtats als que s'enfronten les persones que són pobres, com tampoc els efectes que aquesta pot tenir tant a nivell físic, emocional i social, i que acaba limitant les possibilitats i el potencial dels infants.

Davant d'aquesta problemàtica, els poders públics intervenen per garantir uns nivells mínims de qualitat de vida perquè les famílies, i sobre tot els infants, puguin desenvolupar tot el seu potencial i reduir les implicacions futures que pot tenir la pobresa. A nivell d'Espanya, el govern va elaborar el "Plan Nacional de Acción para la Inclusión social 2013-2016" en el que es realitzen avenços en reconèixer el problema de la pobresa infantil, però que no tenen els recursos econòmics suficients i les concrecions de mesures destinades específicament a la infància (Fallis, 2013). De manera que al ser aquestes mesures insuficients per donar resposta a aquesta problemàtica, han de ser entitats terceres les que han d'intervenir per assegurar que es donin unes condicions de vida digna i evitar que les desigualtats socials es transmetin. Tenint en compte aquest context actual i adoptant la perspectiva de les capacitats, proposada per Amartya Sen, en aquest treball s'intentarà veure quin és el paper que desenvolupen les organitzacions sense ànim de lucre a l'hora de donar resposta a la pobresa infantil a Catalunya.

a. Objectius

- Comprendre les avantatges d'un enfocament més ampli en el tractament de la pobresa infantil.
- Analitzar l'impacte que tenen les organitzacions no governamentals en la millora de les condicions de vida dels nens que pateixen pobresa infantil a Catalunya.

b. Hipòtesis

- Les organitzacions no governamentals treballen amb una perspectiva integral de la pobresa infantil i el que busquen és potenciar les habilitats dels infants.
- Aquestes organitzacions es centren en reduir les desigualtats produïdes pel context econòmic i social, per tal que aquest no influeixi en les llibertats i capacitats dels infants.
- El treball proper a les famílies que realitzen aquestes organitzacions contribueix a millorar i superar les mancances específiques amb les que es troben els infants quan estan en una situació de pobresa.

2. Metodologia

Per tal de dur a terme aquesta investigació, la metodologia que s'ha emprat, d'una banda, ha estat una revisió bibliogràfica basada en articles, que es poden trobar dins de les bases de dades de *Web of Science* i *Sociological Abstract* (JCR), i en el llibre “Desarrollo y Libertad” publicat pel filòsof i economista Amartya Sen. En aquest llibre, l'autor desenvolupa la concepció de l'enfocament de les capacitats i a partir del qual la pobresa s'entén com un grau de privació que impedeix el desenvolupament de la vida i les llibertats que poden tenir els individus. (Sen, 2000b). De manera que en aquest treball també s'ha adoptat aquesta concepció de la pobresa, com una privació, per analitzar la pobresa que pateixen els infants a Catalunya.

Els articles que s'han consultat incidien principalment en com la pobresa afecta a la qualitat de vida dels infants, tenint en compte els aspectes de l'educació i la salut, seguint el criteri de seleccionar aquelles publicacions que més impacte han generat dins de les temàtiques investigades.

D'altra banda, aquesta literatura científica s'ha contrastat amb una sèrie d'entrevistes que es van realitzar a aquelles organitzacions no governamentals que més cobertura i capacitat de resposta tenen a l'hora de treballar la pobresa infantil a Catalunya, i que són: Càritas Diocesana de Barcelona, Creu Roja i Save the Children. El nombre d'entrevistes total que es van realitzar van ser cinc, dues entrevistes per cada entitat, excepte en Creu Roja, on es va realitzar una. Es va seguir una fase seqüencial a l'hora de realitzar aquestes entrevistes, és a dir, que en primer lloc, es va realitzar una entrevista a cadascuna de les entitats seguint uns ítems comuns que són: la concepció de la pobresa infantil, els aspectes rellevants dels programes que desenvolupen, si inclouen accions relacionades amb la salut i l'educació dels infants, i la relació que mantenen amb l'administració pública.

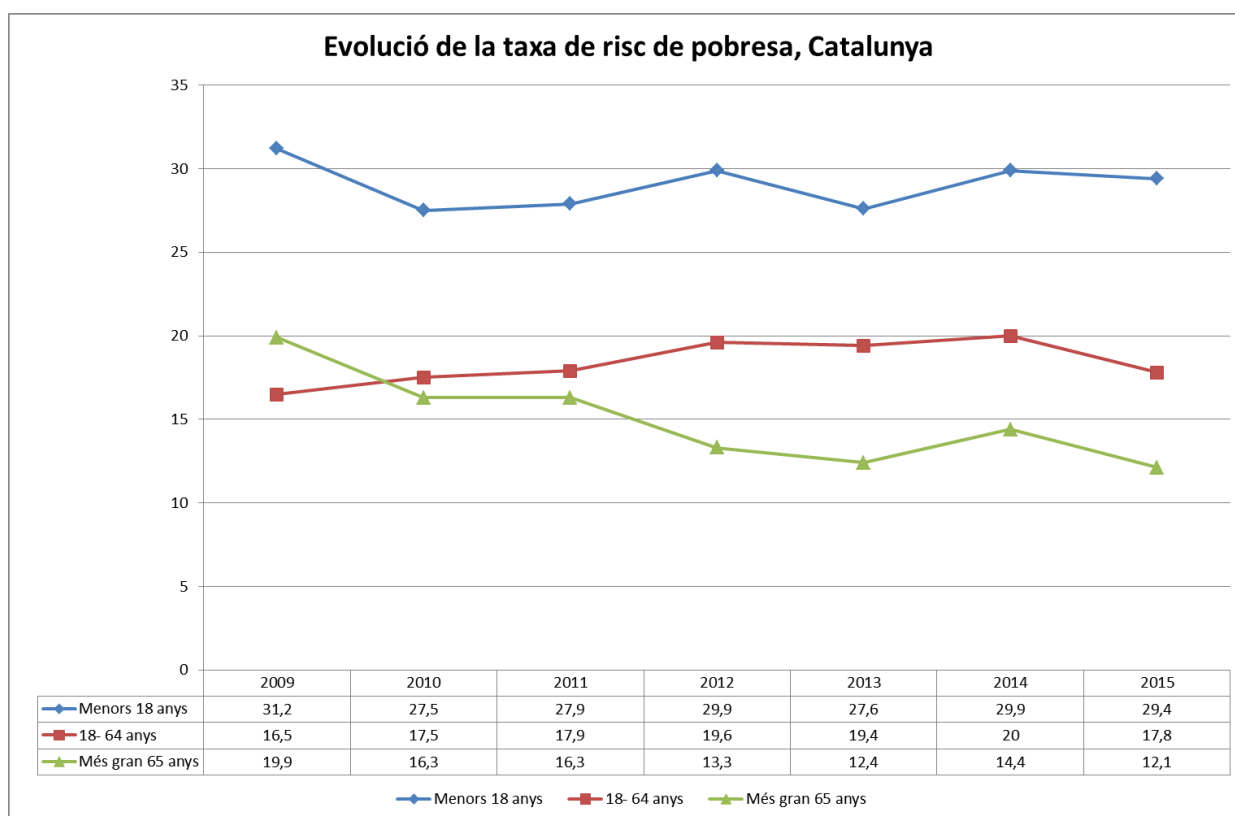
A partir d'aquí, es va dur a terme una segona entrevista a aquelles entitats que desenvolupen programes més amplis en relació a la pobresa infantil, per identificar d'aquesta manera l'impacte i limitacions que han tingut les seves mesures en la qualitat de vida dels infants. Aquestes entitats són Càritas Diocesana, on es va parlar amb una assessora pedagògica del

programa “Família i infància” i a Save the Children amb una educadora que treballa amb els nens.

3. Contextualització

Un dels col·lectius que més s’ha vist afectat per la crisi econòmica del 2007 han estat els infants i adolescent. D’aquesta manera es pot veure en el gràfic 1, on es mostra l’evolució de les taxes de risc de pobresa a Catalunya des del 2009 fins al 2015, sent aquest últim any en el que hi ha dades disponibles a la base de dades d’IDESCAT. A l’any 2009 aquesta taxa situa al 31.2% dels infants, menors de 18 anys, en una situació de risc de pobresa, molt per sobre de la resta de grups d’edats. Aquesta tendència de desigualtat, més accentuada en la infància, es manté al llarg dels anys, tot i que es produeix un lleuger descens al 2011 i 2013 amb 27.5% i 27.6% respectivament, però que després augmenta a prop del 30% en els següents anys.

Gràfic 1. Evolució de la taxa de risc de pobresa infantil a Catalunya (2009-2015)

Font: Elaboració pròpia a partir de base de dades 2013 d’IDESCAT.

Aquesta desigualtat a Catalunya té com a conseqüència el descens dels ingressos de la població empobrida en comparació a la resta de la població. Aquest descens s’ha produït per l’impacte que ha tingut la crisi en la destrucció de llocs de treball i la dificultat de generar de nous, cosa que genera un augment de l’atur. D’aquesta manera s’exposa a les famílies a una situació de risc de pobresa o d’exclusió social, sobre tot a aquelles famílies amb fills a càrrec

menors de 18 anys (Masgoret, 2015). En el “VIII Informe del Observatorio de la Realidad Social”, de Càritas, es posa de manifest que la crisi també ha conduït a la precarització de les condicions laborals i a la reducció dels salaris, fet que també aboca a les famílies a estar dins del cercle de la pobresa tot i estar treballant. A més, aquesta situació genera que les famílies tinguin més dificultats per fer front a les despeses de la llar (Caritas, 2013).

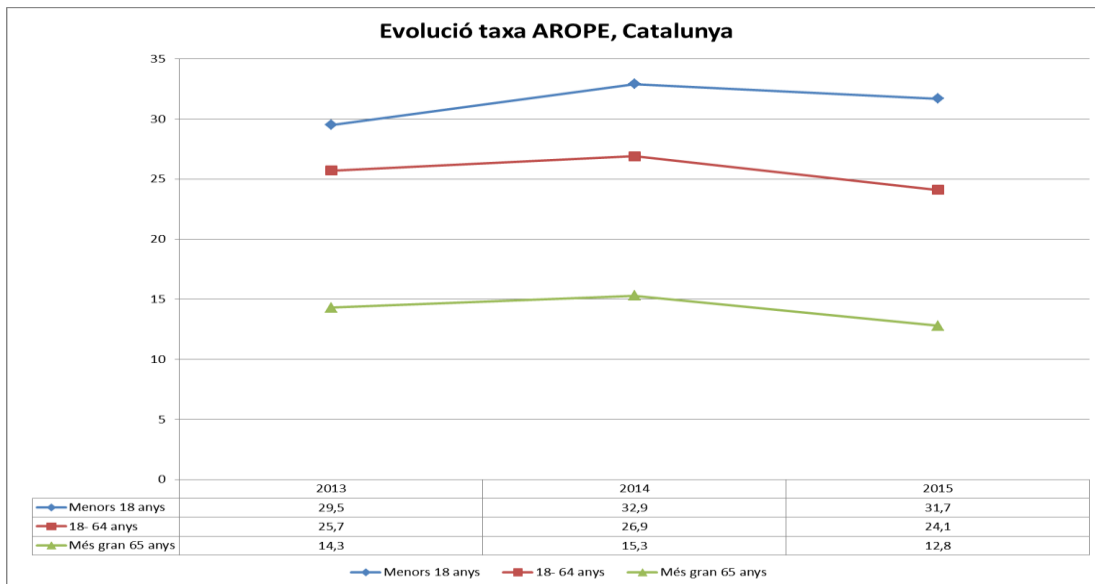
L'extensió de la pobresa en els anys de crisi genera un procés d'empobriment que afecta als més vulnerables, la qual es reflecteix en el descens del llindar de la pobresa com a conseqüència del descens d'ingressos mitjà de la llar (Masgoret, 2015).

Aquestes elevades taxes de pobresa infantil no només són conseqüència de la crisi econòmica, ja que abans de la crisi aquestes ja eren altes. Catalunya tenia taxes de risc de pobresa infantil per sota del 25% (Mari-Klose & Mari-Klose, 2012). La crisi no ha fet res més que agreujar aquesta situació de desigualtat i, en alguns casos, canviar el perfil de la pobresa, que s'intensifica més en aquelles famílies amb fills a càrrec en comparació a la resta de la població.

Per entendre des d'una perspectiva més àmplia la pobresa es va elaborar l'indicador AROPE (At Risk of Poverty and/or Exclusion), consensuat a nivell europeu arran de l'Estratègia Europa 2020, que es presenta com el percentatge de persones que es troben afectades en un o més ítems de les següents dimensions:

- Taxa de pobresa que es troba per sota del llindar de la pobresa relativa que s'ha esmentat abans.
- Participació en el mercat de treball: aquella que entre 0 i 59 anys que viuen en llars on els seus membres en edat de treballar ho fan menys del 20% del seu temps potencial de treball durant l'any passat.
- Privació material severa: mesura la capacitat que tenen els individus d'adquirir determinats béns i serveis considerats bàsics. Es considera que les persones que es troben en aquesta situació quan les llars no es poden permetre quatre dels nou ítems seleccionats a nivell europeu: pagar el lloguer o una lletra; mantenir la llar adequadament calenta; afrontar despeses imprevistes; un menjar de carn, pollastre, peix al menys tres cops per setmana; pagar unes vacances al menys una setmana a l'any; un cotxe; una rentadora; un televisor; un telèfon.

Gràfic 2. Evolució de la taxa AROPE a Catalunya (2013-2015)

Font: Elaboració pròpia a partir de base de dades 2013 d'IDESCAT.

En la gràfica 2 es mostra l'evolució d'aquesta taxa en Catalunya a partir de l'any 2013 fins al 2015. Es pot veure que aquesta taxa AROPE és més alta en els infants i adolescents en els tres anys estudiats, sent al 2014 el punt crític, ja que es situa en un 32.9% i que significa que més de tres de cada deu infants i adolescents es trobaven en una situació de risc de pobresa o d'exclusió social. Al següent anys, aquesta es redueix de manera lleugera, quasi un punt, tot i així mostra l'impacte que ha tingut la crisi en el deteriorament de les condicions de vida i de benestar dels infants al ser aquest el més vulnerable, ja que la seva subsistència depèn de la renda familiar. Aquesta renda està relacionada amb la situació laboral dels pares i la composició de la llar, i que a partir del 2008 comença a disminuir, sobre tot en aquelles famílies amb fills a càrrec. El resultat de la caiguda de la renda, sobre tot entre els més pobres, es tradueix en un augment de la desigualtat, la qual s'explica, en primer lloc, per l'estructura productiva i el mercat de treball.

De manera que l'estructura productiva i el mercat de treball constitueixen el primer factor a partir del qual s'explica l'augment de la pobresa infantil, ja que es dona una reestructuració del mercat de treball com a conseqüència de la globalització i la variació de la demanda relativa del treball qualificat i no qualificat a causa de la innovació tecnològica, pròpia d'una societat postindustrial basada en els serveis i en el coneixement.

En els darrers anys s'està donant una pèrdua de poder adquisitiu entre aquells sector amb una qualificació més baixa, generant d'aquesta manera un creixement de la desigualtat en la distribució de la renda, pel diferencial d'ingressos entre treballadors qualificats i no qualificat, lo qual contribueix a la polarització entre rics i pobres. Això pot estar causat per la transformació del panorama internacional o per l'impuls de la innovació tecnològica. D'altra banda, aquesta erosió dels salaris dels treballadors poc qualificats també es relaciona amb l'aparició d'una nova categoria de pobres, que són els "pobres que treballen" (*woorking poor*), per tant, es deixa d'associar la pobresa i l'exclusió del mercat laboral (Flaquer, 2010).

En un context de crisi econòmica, en el que es destrueixen llocs de treball, augmenta la proporció d'adults que no treballa o només ho fa un d'ells a la llar, lligat a una baixa remuneració i una precarització de les condicions laboral, fan que es limiti la percepció d'ingressos en les famílies, i per tant, els acosta a una situació de pobresa, sobretot a aquelles llars amb parelles joves i amb fills dependents, de manera que la taxa de risc de pobresa infantil augmenta de manera considerable.

Un altre factor mitjançant el qual s'explica aquest augment de pobresa infantil és la composició i les condicions de la llar de les famílies, que es relaciona amb la incorporació de les dones al mercat laboral. La participació de les dones en el mercat de treball del món occidental constitueix un procés decisiu que ha impulsat i acompanyat canvis, i que ha esdevenit en el model "sustentador adult universal". Una de les problemàtiques que es deriven d'aquest, és que s'ha convertir en el model referent del nivell de vida mitjà, per tant, aquelles llars que disposen d'un salari, sobre tot si és baix, tenen més probabilitats de caure en risc de pobresa com seria el cas de llars biparentals amb un sustentador o les monoparentals amb fills dependents (Flaquer, 2010). En relació a aquestes últimes, acostumen a estar encapçalades per una dona (mare d'aquest fills) amb opcions de participació en el mercat laboral condicionat per les dificultats de gestionar en solitari l'atenció i cures dels fills (Marí-Klose, M., & Marí-Klose, P., 2012)

Un altre aspecte que s'ha de tenir en compte dins de les llars és el nombre de fills, ja que a mesura que s'incrementa el nombre de fills, també ho fan les taxes de pobresa (Flaquer, 2010). Aquest és un dels col·lectius que tradicionalment ha estat més exposats a la precarietat, tot i que s'han desenvolupat polítiques dirigides a pal·liar els costos que suposa la criança dels fills.

La intervenció de l'Estat i les administracions públiques constitueixen el tercer factor que influeix en el resultat de la pobresa infantil, ja que si es té en compte la perspectiva d'Esping-Andersen, els nivells de pobresa depenen de les característiques de cada règim de benestar a l'estar relacionat amb l'impacte redistributiu de les polítiques socials i el potencial de desmercantilització dels drets socials (Flaquer, 2010).

Una de les maneres a través de la qual es pot valorar la capacitat redistributiva d'un estat de benestar és mitjançant el grau en què les prestacions socials poden contribuir a reduir la pobresa. L'indicador de pobresa relativa permet comparar les taxes de pobresa abans i després de realitzar transferències monetàries i, la disminució que es dona en els nivells de pobresa després que aquestes es realitzen, indica quina és l'efectivitat de les polítiques socials. Així mateix es pot donar una relació a la inversa entre els nivells de pobresa infantil i la despesa social en famílies i fills. Malgrat aquesta relació entre que es dona entre la pobresa i les polítiques socials, aquestes últimes aconsegueixen reduir una part dels nivells de pobresa i s'han de donar una sèrie de factors com una elevada participació femenina en el mercat de treball, un règim de producció que la sosté i una forta sensibilitat dels ciutadans pels drets dels infants (Flaquer, 2010).

4. Marc teòric

En els últims anys s'ha donat un creixement econòmic sense precedents. Tot i així, en el món contemporani es segueixen negant llibertats que són essencials pel individu per dur a terme una vida digna. L'economista Amartya Sen considera que el desenvolupament ha de ser alguna cosa més que l'acumulació de riquesa i el creixement del producte nacional brut. És per això que ell entén el desenvolupament com un procés d'expansió de les llibertats reals de les que els individus poden gaudir. Aquest desenvolupament, centrat en les llibertats dels individus, ha d'encarregar-se de millorar la vida que porten les persones i les possibilitats que gaudeixen. Per tant, aquest exigeix la desaparició de les principals fonts de privació de llibertat com són la pobresa i la tirania, l'escassetat d'oportunitats econòmiques i les privacions socials sistemàtiques, entre d'altres. Des d'aquest enfocament de les capacitats, es posa l'èmfasi en les habilitats i potencialitats que tenen els individus per dur a terme el tipus de vida que valoren; de manera que s'entén la pobresa com un grau de privació que impedeix el desenvolupament de la vida que poden tenir els individus i obstaculitza el desenvolupament ple de les seves llibertats (Sen, 2000b).

Aquesta perspectiva de les capacitats conté un enfocament empíric que s'allunya de la concepció tradicional i de l'anàlisi econòmic de la pobresa en termes de renda i de riquesa, és a dir, del concepte de pobresa relativa, que mesura el grau en que les llars cobreixen les seves necessitats en comparació amb les del seu entorn. Aquest concepte considera que són pobres aquelles persones que tenen un nivell de renda per sota del 60 % de la mitjana dels ingressos per unitat de consum. Això no implica que les privacions de les capacitats de l'individu no estiguin relacionades amb la renda. De fet, la manca de renda predisposa als individus a una vida pobre, ja que la utilitat de la riquesa resideix en que es un mitjà per aconseguir capacitats. Existeix una connexió entre la millora de les capacitats i l'augment dels ingressos, i a la inversa. Tot i així, aquesta relació no es exclusiva, és a dir, la renda no és l'únic mitjà a partir del qual es poden generar capacitats, ja que n'hi ha d'altres aspectes que incideixen en la vida de les persones com seria l'edat, el sexe, el paper que desenvolupa en la societat, el lloc, la situació epidemiològica i altres factors que les persones no poden controlar. A més, es poden donar dificultats per les quals les persones no puguin convertir la renda en funcions i que poden variar en funció de la comunitat, família o persones. Aquest impediment és un aspecte de gran importància que s'ha de tenir en compte a l'hora d'avaluar polítiques públiques dirigides a algun col·lectiu. Per tant, es pot dir que la valoració de la pobresa en termes de renda té un caràcter limitat i eventual que deixa de banda altres formes de veure la desigualtat i l'equitat.

És per això que la renda i la riquesa s'incorporen dins d'una perspectiva més àmplia, més social, en l'enfocament de les capacitats, que centra l'atenció en les privacions que són intrínsecament importants i que van més enllà de la manca de renda. Aquest enfocament en l'anàlisi de la pobresa contribueix a comprendre millor la natura i les causes de la pobresa i

les privacions, traslladant l'atenció dels mitjans als fins que tenen els individus per aconseguir i, per tant, les llibertats necessàries per satisfer aquests fins (Sen, 2000b).

a. Salut

La salut és un component fonamental del benestar de les persones. Les llibertats i possibilitats que són capaces d'exercir els individus, en bona part, depenen de la salut d'aquestes. És per això que no només s'ha d'entendre la manca de salut com una pèrdua de benestar, sinó que aquesta és un factor condicionant de la vida humana i un component fonamental en les possibilitats que els individus poden valorar. Amartya Sen planteja l'aspecte de la salut dins de la perspectiva de justícia social, de manera que la no possibilitat d'aconseguir una bona salut, causada per acords socials i no per decisió personal d'un individu de no preocupar-se de la seva salut, constitueix una situació d'injustícia social (Sen & Klisberg, 2008).

Una d'aquestes limitacions en l'àmbit de la salut ve donada per la manca d'ingressos. Aquests són un determinants bàsic per la supervivència i la qualitat de vida de les persones, ja que aquesta manca d'ingressos pot causar males condicions de salut i la manca d'aquesta pot provocar una situació de pobresa econòmica, de manera que estaria limitant les oportunitats i capacitats de les persones. La privació d'aquestes capacitats elementals pot traduir-se en mortalitat prematura, grau de desnutrició (en el cas dels nens), morbiditat, analfabetisme, entre d'altres factors (Sen, 2000a).

En relació als nens i nenes, la pobresa limita el seu desenvolupament humà i les seves oportunitats de vida per dur a terme activitats que valoren i escullen. Els nens en condicions de pobresa tenen més possibilitats de desenvolupar malalties cròniques durant el període de la infantesa en comparació als nens amb més recursos econòmics. A més, s'ha identificat que aquells països amb una proporció de nens i nenes amb altes taxes de pobresa relativa, també tenen altes taxes de mortalitat infantil. (Wickham, Anwar, Barr, Law, & Taylor-robinson, 2016). Aquests infants que viuen en una situació de pobresa són més propens a néixer prematurament, tenir baix pes al néixer. I durant la seva infantesa a patir malalties respiratòries, caries dentals, deficiència de ferro, retardament en el creixement o obesitat (Bradley & Corwyn, 2002). A més, aquesta desigualtat en els ingressos també afecta al desenvolupament cognitiu i el comportament socio-conductual, ja que afecta a àrees que són fonamentals pel llenguatge i les funcions executives, i que per tant, acaba influenciant en els resultats educatius, les oportunitats futures i els estils de vida (Wickham et al., 2016). Aquestes condicions associades a la desigualtat de renda posen de manifest que els problemes de salut s'accentuen més, tenen conseqüències més greus, en aquells nens que tenen una condicions econòmiques més vulnerables.

D'altra banda, les pràctiques alimentàries i dietètiques són fonamentals durant la infantesa. Aquestes pràctiques es veuen limitades pels ingressos econòmics i quan aquests són baixos, hi

ha poca disponibilitat d'adquirir aliments que siguin adequats, segurs i acceptables nutricionalment, per tant, es dona una situació d'inseguretat alimentària al haver-hi una manca d'accés constant a una alimentació adequada (Jyoti, Frongillo, & Jones, 2005). Les probabilitats que es doni una situació d'inseguretat alimentària és deu vegades major entre els nens d'aquelles famílies que són pobres, com a conseqüència de la limitació dels recursos financers (Wight, Kaushal, Waldfogel, & Garfinkel, 2014).

Un estudi realitzat als Estats Units sobre els efectes que té inseguretat alimentària en els nens de preescolar posa de manifest que aquesta situació de inseguretat incideix de manera negativa sobre el rendiment acadèmic de lectura i matemàtiques, les habilitats socials i augmenta les probabilitats que es doni un augment de pes en aquests infants en comparació amb aquells nens que es troben en una situació de seguretat alimentària. Aquests efectes s'agreugen a mesura que aquesta situació d'inseguretat es prolonga en el temps (Jyoti et al., 2005). La relació que es dona entre la inseguretat alimentària i els resultats en el desenvolupament poden estar causats per la qualitat dietètica o la quantitat d'aquesta. Els grups socials més desfavorits tendeixen a consumir dietes que proporcionen energia barata i concentrada greixos vegetals i sucre, i s'acostuma a relacionar amb l'obesitat i el sobrepès. Per tant, els recursos econòmics limitats poden fer canviar les opcions alimentàries de les famílies amb menys recursos cap a unes dietes més energètiques, que proporcionen més calories a un cost menor. (Drewnowski & Specter, 2004). Per tant, la baixa qualitat o l'augment de la densitat energètica podria comportar el guany de pes accelerat i es relaciona amb el desenvolupament acadèmic i social dels nens (Jyoti et al., 2005).

D'altra banda, la pobresa també incideix a nivell psicològic, en concret en les malalties mentals. Es dona una relació entre aquests dos fenòmens, que fa que augmenti el risc de malalties mentals entre les persones que viuen en la pobresa com a conseqüència del major estrès, l'exclusió social, la disminució del capital social i la desnutrició. A la vegada també augmenten les probabilitats que una persona que tingui una malaltia mental continuï en una situació de pobresa, ja que aquesta pot comportar l'augment de les despeses en salut, una estigmatització, pèrdua de treball i els ingressos (Lund et al., 2011).

En relació als infants, la duració en el temps en una situació de pobresa és un important predictor de la salut mental dels nens i nenes. A mesura que els infants viuen més temps en una situació de pobresa, incrementen les possibilitats que aquests desenvolupin sentiments d'infelicitat, ansietat i dependència. Aquestes efectes permeten posar de manifest que les circumstàncies materials no són l'únic determinant de l'estrès, sinó que la duració de la pobresa també és rellevant. (McLeod & Shanahan, 1993).

La situació d'estrès que es dona arran de les privacions econòmiques també erosionen les habilitats parentals d'aquelles famílies amb menys recursos, a l'imposar més càstigs físics i amb més freqüència en aquelles famílies que acaben d'ingressar en una situació de pobresa; de manera que l'estrès de viure en la pobresa impedeix als pares tenir capacitat de respondre

de manera substancial a les necessitats dels seus fills i que acaba afectant a la salut mental dels infants. (McLeod & Shanahan, 1993). Per tant, les interaccions familiars són crucials per entendre les respostes psicològiques dels nens i nenes a la pèrdua econòmica i són les que expliquen, a la seva vegada, les respostes dels nens davant la pobresa. Aquestes interaccions s'estabilitzen a mesura que la pobresa persisteix i la família s'adapta a la situació.

Aquests efectes totals de la pobresa no varien significativament per raça o ètnia, sinó que els comportaments parentals que vinculen la pobresa amb la salut mental són els mateixos, és a dir, que els nens experimenten les mateixes desavantatges parentals en relació a la disciplina severa i la manca de resposta emocional per part dels seus pares. (McLeod & Shanahan, 1993)

Altres efectes que té la pobresa sobre els infants és al limitar les seves oportunitats per accedir a llars de qualitat i les activitats de lleure. Es dona una relació entre la dolenta qualitat d'aquestes llars i l'augment dels problemes de salut; a més que els nens que viuen en llars massa congestionades no tenen l'espai suficient per estudiar o realitzar les seves activitats. (Sime, 2013). A més dins de la llar, l'educació, el coneixement té certa importància, ja que ajuden a desenvolupar bones pràctiques sanitàries i són decisives a l'hora de prendre decisions relacionades amb la salut. L'educació de la mare contribueix a difondre més informació sobre la planificació familiar i afavoreix a que les dones tinguin més capacitat a l'hora de prendre decisions que afecta a les famílies (Wickham et al., 2016). En relació a la comunitat, viure en un barri pobre, els nens tenen menys possibilitats d'accedir a parcs o patis d'esbarjos (Sime, 2013).

b. Educació

Des de la perspectiva de les capacitats humanes, es considera que l'educació juga un paper fonamental a l'hora de generar aquelles llibertats que valoren els individus i li concedeix més opcions per escollir. Aquesta perspectiva no es incompatible amb la Teoria del Capital Humà, proposada per Gary S. Becker i Theodore Schultz al 1964, la qual considera que el coneixement i les habilitats que s'adquireixen en el procés educatiu són considerades capital, per tant, es dona per fet que el valor de l'educació és aquell que s'adquireix a l'escola i que això ajuda a incrementar la productivitat i la renda de les persones o la societats (Guerrero Seron, 2014). El que tenen en comú ambdues perspectives és que posen l'atenció en la humanitat, en les capacitats reals que aconsegueixen adquirir, tot i que una d'elles està molt enfocada a la producció. El reconeixement que s'ha donat a la teoria del capital humà és útil per comprendre la perspectiva de les capacitats humanes, ja que si una persona aconsegueix millorar el seu nivell educatiu pot millorar la productivitat dels bens, però també té més possibilitats per portar la seva vida de la manera que valora. És per això que Amartya Sen considera que, tot i les qualitats humanes contribueixen al creixement econòmic, aquestes s'han d'incorporar dins de les expansions de les capacitats humanes, és a dir, que el creixement econòmic ajuda a l'individu a tenir més opcions (Sen, 2000b).

Des de la Sociologia de l'Educació, la corrent de la Pedagogia Crítica també considera que l'educació s'ha d'encarregar de convertir als alumnes en agents crítics que qüestionen i debaten, de manera activa, l'aprenentatge i el canvi social (McLaren & Kincheloe, 2008). L'escola té una autonomia relativa per empoderar i crear noves identitats socials, compromeses amb la transformació social. A l'educació es donen elements de transformació que possibiliten algun tipus de canvi, no només elements de reproducció de desigualtats socials, és a dir, que a través de la intervenció sobre el currículum, la pedagogia i les practiques educatives es poden aconseguir a nivell social canvis significatius (Seron, 1996).

A més, l'educació és una condició necessària per garantir l'equitat social, de manera que s'ha de garantir unes mínimes condicions socials i econòmiques perquè els infants accedeixin a una educació en la que es puguin desenvolupar, però la tendència a la dualització i fragmentació social són un obstacle que impedeix aconseguir l'equitat educativa. La relació entre la pobresa i l'educació, s'ha d'entendre des d'una perspectiva bidireccional: l'educació és una condició necessària per reduir els nivells de pobresa, però aquesta és insuficient, és a dir, que l'educació té un caràcter limitat. És per això que també es necessari reduir la pobresa per millorar l'educació, perquè d'aquesta manera els alumnes es puguin desenvolupar de manera exitosa en les seves pràctiques educatives, ja que la pobresa no només condiona la reproducció intergeneracional, sinó que també restringeix les oportunitats vitals dels infants, tant presents com futures (Tarabini, 2008).

Per tant, aquesta equitat escolar no s'aconsegueix perquè hi ha factors externs que la condicionen i que són decisius en el procés d'aprenentatge dels infants. Un primer factor que incideix de manera significativa en l'educació dels infants, però sobre tot en el resultats acadèmics, és l'origen socioeconòmic familiar, que fa referència als condicionaments familiars de capital econòmic, social i cultural. D'aquesta manera ho va posar de manifest per primer cop l'Informe Coleman al 1966, on es constata que la desigualtat dels resultats acadèmics dels infants venien explicades per les variables familiars, semi-familiar i el grup dels iguals en l'aula (Carabaña Morales, 2016); per tant, en aquesta desigualtat incidia de manera significativa la privació econòmica i cultural de les famílies més desfavorides (Bonal, 1993).

Les teories de la reproducció van ser les primeres en posar de manifest la importància de la família a l'hora d'explicar la desigualtat educativa entre els estudiants de diverses classes socials (Tarabini, 2008).

Un estudi realitzat per Feinstein, en el Regne Units, en el que s'observen a nens de diferents edats (22, 42, 60 i 120 mesos), es va demostrar que als 22 mesos els nens de famílies amb menys recursos estaven per darrera d'altres infants amb més recursos en termes de llenguatge, desenvolupament social i emocional. Aquesta estratificació per classe social en les proves estàndard de desenvolupament intel·lectual als 22 mesos, s'agreuja amb el pas del temps. Per tant, es pot veure que l'àmbit familiar té un paper important en el desenvolupament continuo

de les capacitats dels nens. A la vegada, reflexa com ja abans que els nens entrin a formar part de la institució escolar, les possibilitats d'aconseguir tenir un bon rendiment acadèmic i, a partir d'aquí, les possibilitats laborals futures es veuen condicionades per la classe social en la que han nascut (Feinstein, 2000).

Els estudis sobre el procés de reproducció de la desigualtat posen l'èmfasi en que per trencar el cercle de reproducció de la pobresa és fonamental intervenir abans que els infants en el moment en el que es produeix la formació bàsica del capital cognitiu de les persones, és a dir, abans d'ingressar en l'escola, i que això implica invertir en les famílies i en la primera infància. Un estudi realitzat a Espanya per Hidalgo i García-Pérez, en el que es pretenia veure l'impacte de l'assistència a l'educació infantil en els resultats acadèmics va contrastar, a partir de l'ús de les bades de dades de PIRLS-TIMSS, que invertir en educació infantil té efectes positius en el rendiment dels alumnes en nivells educatius posteriors, ja que els alumnes que van assistir a educació infantil, durant 3 anys, van obtenir 16 punts més (sobre una mitjana de 515 punts) que aquells que no van assistir a l'educació infantil. Les probabilitats augmenten entre aquells alumnes que tenen pares no universitaris i aquells nens que van néixer en els últims dos trimestres de l'any. Per tant, promoure l'assistència a l'educació infantil no només té efectes positius sobre el rendiment acadèmic agregat, sinó que també promou la igualtat d'oportunitat al afavorir als alumnes amb un perfil sociodemogràfic desfavorable (en termes de nivell educatiu familiar o pel seu trimestre de naixement) (Hidalgo-Hidalgo & García-Pérez, 2012). A més, és en aquesta etapa educativa en la que també es desenvolupa les habilitats cognitives i destresa dels infants, i l'educació infantil té un impacte positiu en aquest desenvolupament i els resultats acadèmics, sobre tot, en aquells nens que més anys formen part d'aquesta educació infantil.

Pels nens i nenes en edat escolar, l'educació també significa l'accés a activitats extra-curriculars després de l'escola o durant les vacances, ja que a través d'aquestes activitats es consoliden aprenentatges que estan en consonància amb els continguts curriculars. Els nens de classe social mitjanes tenen avantatges en aquest àmbit, ja que tenen les possibilitats d'accedir a activitats culturals i educacionals després de l'escola, de manera que continuen treballen en la mateixa línia que el currículum escolar. També aquests nens de classes mitjanes tenen suport de tutories privades i l'ajuda dels pares a l'hora de realitzar els deures (Sime, 2013).

D'altra banda, un altre factor que influeix en el procés d'aprenentatge dels infants és l'escola. Aquesta té un marge d'intervenció escolar i pedagògica que pot ser utilitzat per transformar la realitat social. Henry Giroux considera que són els subjectes, junt amb els educadors, els que han de transformar aquesta realitat social. L'educació ha de potenciar i possibilitar la igualtat, els valors democràtics i ensenyar a reflexionar de manera crítica, per tal que es doni aquesta acció transformadora en la societat (Fernández Palomares, 2003). Jean Anyon considera que a través de la intervenció sobre el currículum, la pedagogia i les pràctiques educatives és possible aconseguir canvis socials significatius (Guerrero Seron, 2014).

Un exemple de com aquesta intervenció en les pràctiques educatives pot transformar la realitat social dels infants és el Projecte INCLUD-ED, el qual pretén aconseguir l'èxit acadèmic a tots els infants i comunitats d'Europa, independentment del seu estatus socioeconòmic i/o origen ètnic. Aquest projecte tenia com objectiu analitzar les estratègies educatives que contribuïen a superar les desigualtats i promoure la cohesió social, així com analitzar aquelles que generen exclusió social. Les actuacions d'èxit educatiu que aquest projecte va identificar van ser dues: les actuacions inclusives i la participació de la família i la comunitat (A. Flecha, García, Gómez, & Latorre, 2009)

En relació a la primera actuació, un dels resultats que va extreure aquest projecte, va ser la identificació de 3 maneres d'agrupar a l'alumnat. La primera d'elles, és l'agrupament mixta, en el que hi ha un grup heterogeni, format per nens i nenes, que són atesos per un professor. En aquest grup es pot trobar infants que no han adquirit el coneixement instrumental bàsic, de manera que acaben assistint a l'escola amb un nivell d'aprenentatge diferent i, davant la manca d'aprenentatge i l'avorriment, aquest nens poden acabar optant per generar desordre i conflicte a classe, o la no assistir a l'escola (Valls-carol, Prados-gallardo, & Aguilera-jiménez, 2014)

El segon agrupament s'opta per posar junt a un grup homogeni d'alumnes d'acord a les habilitats o nivell de coneixement. Aquesta forma d'agrupament acaba generant desigualtat social i educativa; a més de tenir efectes negatius en l'autoestima dels infants (Valls-carol et al., 2014)

I la última forma d'agrupament és la inclusiva, en la que s'agrupa a l'alumnat de manera heterogènia, però sense realitzar una separació per nivell educatiu. Els recursos humans disponibles a l'escola, es redistribueixen i també es dona un suport extern (pares, voluntaris). D'aquesta manera s'aconsegueix que l'alumnat que té major dificultats rebi el suport que necessita o el mateix que aquells alumnes més avantatjats. A més, a través d'aquest agrupament inclusiu es potencia l'ajuda mútua, la solidaritat entre l'alumnat i la millora de l'aprenentatge en tot el grup classe. Dins d'aquest agrupament també s'ha identificat que ampliar el temps d'aprenentatge més enllà de l'aula millora els resultats escolars i la cohesió social (Valls-carol et al., 2014)

La participació de la família i la comunitat en l'escola també es va identificar como una altra estratègia d'èxit escolar per part del projecte INCLUD-ED. El context familiar i escolar repercuteixen en l'aprenentatge educatiu dels infants, de manera que incidir en aquest context, a través de pautes educatives, permet millorar l'èxit escolar dels alumnes. Es van identificar quatre estratègies concretes que contribueixen a aquest èxit educatiu. La primera d'elles és la formació de les famílies, la qual fomenta la motivació dels alumnes en l'aprenentatge, augmenta el nivell de formació de les família, de manera que també augmenten les possibilitats que els pares puguin ajudar als seus fills en la realització dels deures. La segona estratègia concreta és la participació de la comunitat en els processos de presa de decisió, en els que les famílies i la comunitat participen en igualtat de condicions i permet millorar la convivència en el centre i preveure conflictes. La tercera és incloure a les famílies en el desenvolupament del currículum escolar i, la última, és promoure la

participació dels adults en l'aula i en els espais d'aprenentatge, ja que d'aquesta manera es contribueix a millorar l'aprenentatge de tots els infants i promou la solidaritat entre ells (R. Flecha & Soler, 2013) (A. Flecha et al., 2009)

Per tant, aquest projecte ha posat de manifest que l'escola pot transformar la realitat social, a través de la intervenció en les dinàmiques educatives de l'aula, a través de l'aplicació d'estratègies inclusives i fent les famílies i la comunitat també formin part del procés d'aprenentatge dels infants. D'aquesta manera es creen llaços entre les famílies i les comunitats que permeten canviar el discurs escolar i transformar les desigualtats socials.

5. Breu presentació de les organitzacions no governamentals

a. Save the Children

És una organització independent que treballa a favor de la infància. Aquest treball consisteix en garantir el benestar dels nens i nenes i fer realitat els drets que se'ls va reconèixer en la Convenció sobre els Drets dels Nens de Nacions Unides en qualsevol part del món. La seva intervenció per la lluita contra la pobresa infantil i l'exclusió social és a través del programa "*Lucha contra la pobreza infantil*", que des d'un enfocament dels drets de la infància, situa cada nen en el centre d'intervenció, i permetent que participin de manera activa. Amb aquest programa s'intenta reduir l'impacte que la pobresa està causant tant en els nens com les nenes i així intentar trencar amb el cercle hereditari de pobresa. Es considera que el factor clau per trencar aquest cercle és l'educació de qualitat, és per això que es persegueix projectes socioeducatius. Els projectes que es desenvolupen es centren en les següents temàtiques, àmbits i activitats que són:

- Atenció educativa: espais de promoció de l'èxit educatiu i d'orientació psicopedagògica- laboral.
- Oci i temps lliure: promoció d'activitats sanes pel temps lliure, que que afavoreixin la socialització i es reforci l'autoestima dels infants.
- Atenció especialitzada pels nens i famílies amb dificultats o conflictes emocionals i de relació.
- Atenció familiar: espais materno- infantil (0-3 anys), consultes individualitzades i tallers específics amb les famílies amb l'objectiu de fomentar l'autonomia, la parentalitat positiva i donar suport a la criança.¹

b. Càritas

Càrites Diocesana de Barcelona és una entitat de l'Església catòlica, formada per voluntaris i professionals, que té com objectiu promoure, orientar i coordinar l'acció social i caritativa de la diòcesi, amb la finalitat d'ajudar a la promoció humana i al desenvolupament integral de les

---

¹ <https://www.savethechildren.es/trabajo-ong/pobreza-infantil/pobreza-infantil-en-espana/programas-de-lucha-contra-la-pobreza-infantil>

persones, sensibilitzar la societat i promocionar la justícia social. La missió que tenen és d'acollir i treballar amb persones en situació de pobresa i necessitats perquè siguin protagonistes del seu propi alliberament, des del compromís de la comunitat cristiana.

Consten amb un ampli programa d'eixos d'actuació per ajudar a aquestes persones, però en relació a les famílies i infància, procuren que les accions socials afavoreixin a les capacitats i desvetlli noves potencialitats.²

- Centres PAIDÓS d'atenció integral i integrada per a famílies: són projectes en el que s'acompanya diàriament a famílies amb fills menors de 6 anys en els diferents aspectes de la seva vida: formació pares i mares, criança dels fills, temes escolars, salut, habitatge, entre d'altres.
- Centres oberts per a infants i adolescent: dirigides a nens, nenes i adolescents entre 6 i 12 anys, i a les seves famílies.
- Centres de lleure: es realitzen activitats d'oci, esportives, tallers, jocs, com sortides d'excursions i colònies, amb el suport d'un equip de monitors.

c. **Cruz Roja**

La Creu Roja és una organització humanitària de caràcter voluntari arrelada a la societat que intenta donar respostes integrals a les persones vulnerables des d'una perspectiva de desenvolupament humà i comunitària, reforçant les seves capacitats en el seu context social. És per això que tracten d'apropar-se a les persones vulnerables en els àmbits nacionals i internacionals, a través d'accions integrades, realitzades a través del voluntariat i amb una àmplia participació social i amb molta representativitat territorial.

Aquesta organització treballa a través de projectes, pensats tant a mig com llarg termini, i que tenen un període de quatre anys. Actualment es troba en vigor el Pla d'Acció 2011-2015, que es va elaborar a partir del debat que va tenir lloc durant la trobada de la institució a la Fira de Sabadell el 10 de març de 2012. Les línies d'actuacions que es van acordar van ser:

- Salvar vides i donar suport a la recuperació després dels desastres
- Possibilitar una vida sana i segura
- Promoure la inclusió social, la no violència i la pau
- Reforçar l'estructura de l'organització per així respondre millor a les necessitats de les persones i col·lectius vulnerables
- Promoure la diplomàcia humanitària³

---

² http://www.caritasbcn.org/es/familia_e_infancia

³ <http://www.creuroja.org/AP/cm/19P131L8/Pla-d-Accio.asp>

6. Anàlisi

El desenvolupament econòmic que es va donar abans de la crisi no es va traduir necessàriament en una expansió de les llibertats reals per tots els individus ni en una millora en les condicions de vida de les persones. Aquestes circumstàncies van tenir un impacte en els infants, ja que les taxes de pobresa infantil relatives eren elevades abans d'aquesta crisi, fet que permet posar de relleu que la pobresa infantil a Espanya és un problema estructural.

La crisi econòmica ha comportat una manca d'ingressos a la llar com a conseqüència de la reestructuració del mercat productiu i el mercat de treball, de manera que aquesta manca d'ingressos dificulta a les famílies traduir les seves rendes en funcions, sobre tot entre aquelles famílies amb fills menors de 18 anys a càrrec. En aquests context de creixent desigualtat social, una part de les entitats que s'ha encarregat de cobrir les necessitats de les famílies i intentar millorar les seves condicions de vida són les organitzacions sense ànim de lucre, com Càritas Diocesana, Creu Roja i Save the Children. Tot i que porten treballant amb població vulnerables abans de la crisi, aquest fet ha suposat un punt d'inflexió en alguna d'elles per reorientar les seves estratègies de cobertura a la infància, com seria el cas de Creu Roja i Save the Children. En el cas de la primera organització, a partir de les necessitats que sorgeixen en les famílies a partir de la crisi econòmica, desenvolupen i incideixen en més projectes orientats a la protecció social.

Pel que fa Save the Children, des de fa deus anys que ha adoptat un enfocament més estratègic, basat en la lluita contra la pobresa infantil. Aquest objectiu de treballar en la pobresa infantil també s'ha desenvolupat a nivell internacional i tots els països membres de Save the Children, a l'actualitat, estan actuant en contra d'aquesta problemàtica social, amb altres actuacions com la lluita contra la violència infantil i temes de migració.

Les tres organitzacions estudiades treballen la pobresa infantil a través de la família, és a dir, que les actuacions estan dirigides a aquelles famílies que tenen menys recursos econòmics i el que intenten és, a través dels seus programes, potenciar les seves capacitats i autonomia perquè d'aquesta manera aquestes famílies puguin superar la situació d'exclusió social en la que es troben. Tot i així, cadascuna de les entitats té concepcions diferents sobre el que implica la pobresa en la vida dels infants. La perspectiva de l'organització que més s'apropa a l'enfocament de les capacitats, que tracta la pobresa com una privació, és Save the Children, que juntament amb un enfocament dels drets dels infants, considera que la pobresa infantil és una privació que afecta i vulnera als drets dels infants, i a les seves oportunitats de vida. És per això que treballen aquesta privació per així intentar revertir les situacions de desigualtat dels infants, que no només afecten al seu futur, sinó també al seu present.

D'altra banda, Càritas Diocesana prefereix no fer una distinció entre els diferents àmbits als que afecta la pobresa a les persones, ja que considera que aquesta categorització contribueix a diluir el concepte de pobresa:

No ens agrada de parlar de pobresa infantil, pobresa energètica o pobresa X perquè el que acabes fent és posar aquestes pobreses en un calaix i tractar-les individualment i això és impossible, perquè quan una persona ha deixat de pagar el llum i es queda sense llum vol dir que ha renunciat a un munt de coses abans, per tant, podrien estar parlant de pobresa alimentària... Per això, la gent és pobre, i és pobre en general, i té molts aspectes. EP1⁴.

Per tant, consideren que si es tracta un determinat tipus de pobresa, en un determinat sector de la població, s'està deixant de banda altres tipus de necessitats i mancances que pateixen les persones. És per això que aquesta entitat aposta per tractar la pobresa des d'una perspectiva integral i conjunta de les necessitats de les persones. En relació als infants, Càritas Diocesana considera que aquests són pobres perquè la seva família ho és, de manera que prefereixen parlar en termes de transmissió de la pobresa perquè aquests infant no tenen la capacitat de triar; la pobresa és una conseqüència de les seves famílies. És per això que posen molt d'èmfasi en treballar amb les famílies, per així aconseguir que aquestes superin la situació d'exclusió social, a través del suport en aquelles mancances que pateixen i potenciant les seves habilitats, de manera que així els infants també aconseguiran superar l'exclusió social, a través de les seves famílies.

En aquesta mateixa perspectiva, de donar respostes integrals a les necessitats de les famílies, treballa Creu Roja, que considera que per tractar la pobresa infantil no només s'ha d'ajudar a les famílies a suplir les seves necessitats materials, sinó que també s'ha de tractar d'incrementar les seves capacitats perquè així aquestes puguin assolir una certa autonomia.

Per tant, aquestes tres entitats s'allunyen de la concepció de pobresa entesa en termes de renda i incorporen aquest aspecte dins d'una perspectiva més social, i que està relacionada amb la perspectiva de les capacitats humanes, ja que aposten per potenciar les habilitats i les capacitats que tenen els individus per dur a terme la vida que aquest valoren, que en aquest cas serien les famílies i els infants que estan en unes condicions socials més vulnerables, ja que és el col·lectiu amb el que treballen en la seva gran majoria. Per tal de donar resposta a les seves mancances i potenciar les seves habilitats, aquestes entitats elaboren programes en el que cadascuna té en compte diferents aspectes. Càritas Diocesana i Creu Roja, al treballar amb aquesta perspectiva integral, intenten donar resposta en funció de les necessitats que detecten en cadascuna de les famílies i els seus individus. Així ho expressa l'entrevistada de Càritas Diocesana: *“En funció de cada família i de cada individu intentem donar solució, sempre tenint en compte els seus drets (...) No hi ha respostes generals, són “vestits a mida”* - EP1. Així mateix, des de Creu Roja es considera que *“no se tiene en cuenta nada específico,*

---

⁴ Consultar annexes la codificació del perfil de l'entrevistada.

sino que se hace un poco integral, no es por ejemplo que sólo nos dedicamos a una cosa, a la alimentación; no, sino que va más bien en función de lo que se detecta”- EP2.⁵

Aquestes entitats al treballar a prop de les famílies, les permet comprendre millor la natura i les causes de les privacions que tenen aquestes famílies i elaborar mesures per contrarestar-les. Però a la vegada també ofereix eines perquè aquestes famílies puguin sortir d'aquesta situació d'exclusió social. En el cas de les famílies, des de Càritas, el que intenten és procurar que aquesta aconseguixin assolir uns determinants recursos amb els que puguin tenir unes condicions de vida mínimes, a través de la feina, assegurant uns ingressos mínims, l'accés a un habitatge digne, entre d'altres. Pel que fa als infants, es treballa la potenciació de les seves capacitats i habilitats a través del reforç educatiu i el lleure saludable.

Save the Children considera que el factor a través del qual els infants poden portar la vida ells valoren i que els permet superar les desigualtats socials és a través de l'educació, de manera que aquest factor es converteix en l'eix vertebrador a partir del qual aquesta entitat elabora els seus projectes.

L'acció clau, en majúscules, és l'educació. L'educació és una eina que permet generar noves oportunitats en la vida dels infants. L'educació en un concepte molt global, no només l'educació vinculada a la part acadèmica o lectiva, curricular, sinó vinculada a les oportunitats educatives d'un nen- EP3⁶

La manera a través de la qual els infants poden accedir a aquests programes es consolida en tres vies d'accés i que són comunes per algunes entitats. La primera d'aquestes vies, és a través de la derivació per part de les administracions públiques, en concret per part de les treballadores socials o els agents dels serveis socials, els que prèviament han realitzat una valoració de les condicions familiars i segueixen uns criteris econòmics. En el cas de Càritas, s'atén a aquelles famílies que han quedat desprotegides pels serveis socials, és a dir, que són aquelles que no reben subvencions socials o han exhaurit el període de subvencions. Pel que fa a Save the Children, prefereixen treballar amb aquelles famílies que es troben en una situació de pobresa severa extrema, és a dir, que a banda de tenir en compte el criteri econòmic, també es té en compte l'entorn d'aquelles famílies que també tenen dificultats a nivell social, educatiu i familiar, ja que es consideren que aquestes famílies són les que tenen menys oportunitats en comparació a altres. I per últim, en relació a aquest criteri econòmic, Creu Roja també el segueix, però és flexible a l'hora d'aplicar-lo, ja que també es valora la situació de cada família i de les seves necessitats.

La segona via d'accés, comú per Càritas Diocesana i Save the Children, és a través de la derivació dels infants a partir de les valoracions que es realitzen a l'escola. La primera

---

⁵ Consultar en els annexes la codificació del perfil de l'entrevistada.

⁶ Consultar en els annexes la codificació del perfil de l'entrevistada.

valoració dels infants la realitzen els equips d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP), que donen suport als professorat i als centres educatius per així respondre a la diversitat d'alumnat i a aquelles alumnes que presenten necessitats educatives especial, o les seves famílies. Aquest equip treballa de manera coordinada amb Save the Children, i a partir d'aquesta valoració i tenint en compte el seu context socioeconòmic, aquests infants són derivats a aquesta entitat.

La tercera via d'accés, comú per Càritas Diocesana i Creu Roja, és a través de l'atenció directa en les seves oficines, en les que es realitza una valoració de les condicions i necessitats de cada família amb més vulnerabilitat.

Un cop les famílies entren dins de les entitats, des d'aquestes s'elabora un pla de treball per famílies o per infant, en el que s'especifica aquelles mancances i vulnerabilitat. A partir d'aquí es comença a treballar en aquests aspectes específics. Des de la perspectiva de les capacitats es considera que a l'hora d'avaluar les polítiques públiques dirigies a algun col·lectiu, s'ha de tenir en compte les dificultats que tenen les famílies o la comunitat en traduir la renda en funció. Tant Càritas com Creu Roja prefereixen treballar amb un pla de treball tracten les mancances familiars i donar una resposta d'acord a aquestes. En canvi Save the Children prefereix centrar-se en els infants i a partir de les seves necessitats, donar una resposta d'acord a aquestes.

Les entitats valoren positivament la capacitat de resposta i incidència que estan donant els seus projectes en la qualitat de vida dels infants. D'aquesta manera ho valoren des de Càritas Diocesana i Save the Children, les entitats a les que s'ha realitzat una entrevista amb més profunditat per conèixer l'impacte que tenen les seves accions en relació a la salut i educació.

Càritas Diocesana considera que l'evolució que realitzen els infants des que entren en els seus programes, fins que surten, és positiva i aconseguixen una millora substancial en el benestar dels infants, però a l'hora de millorar les condicions de vida, aquestes tenen un caràcter més limitat, ja que en algunes famílies, aquestes condicions segueixen sent les mateixes que quan van ingressar. Aquestes millores es constaten a través dels objectius aconseguits en el pla de treball que es realitza amb cada família o infant quan comença el projecte. Tot i així, es destaca que aquesta metodologia té un caràcter limitat, ja que hi ha objectius que són més de caire subjectius i que són difícils de mesurar i de validar.

Una altra manera amb la que s'està treballant des de Càritas és amb la realització d'entrevistes a aquelles famílies que han format part dels seus projectes. Aquesta metodologia és utilitzada per uns determinants projectes. El que es fa és que després de 6 mesos de participació en el programa, es pregunta a aquelles famílies que hagin format part d'aquests programes la seva valoració sobre l'eficàcia i l'impacte que ha tingut en el seu benestar, i en el dels infants. A partir d'aquí s'extreu que les famílies valoren positivament la incidència que es fa per part de

l'entitat en la salut psicològica i emocional dels infants, i la creació de xarxes socials amb altres famílies partir d'aquests programes:

Però els preguntem l'impacte que té aquell projecte en el seu benestar i en els infants. Llavors la gent et parla de la part més relacional, sobre l'autoestima, sobre la presa de consciència de coses que a lo millor abans li semblaven importants sobre el vincle que té amb els fills... La percepció de les famílies és que té una millora també a l'hora de crear xarxa, conèixer altres famílies. Nosaltres considerem que sí, les famílies diuen que sí. Hi ha una evolució positiva, tot i que les condicions de vida són les mateixes o han canviat molt poc- EPI4⁷

Des de Save the Children també es considera que l'accés per part dels nens als seus programes té un impacte positiu en el seu benestar, destacant sobre tot la incidència d'aquests a llarg termini, ja que es donen oportunitats educatives i de lleure als infants que contribueixen al seu desenvolupament. Els indicadors referencials a través del qual es constata l'impacte del seus programes, és a partir dels informes que es realitzen per part dels educadors, les reunions que es realitzen amb els tutors i pares dels infants, els resultats acadèmics, el comportament i aptituds que mostren els nens mentre formen part d'aquests programes. Es destaca que aquest últim aspecte, de canvi d'aptituds, és el que segueix un procés més lent, sobre tot en aquells nens que tenen més dificultats i carències de recursos, però en general, la valoració és positiva.

6.1 Programes relacionats amb la salut

La salut és el component que condiona la vida que poden exercir els infants, ja que bona part de les llibertats i possibilitats que els individus poden valorar, en aquest cas els infants, depèn de la salut. Des de la perspectiva de justícia social, el condicionament i la impossibilitat d'aconseguir aquesta bona salut condicionada per factors externs a l'individu constitueix una situació d'injustícia social, sent un d'aquest factor la manca d'ingressos, ja que incideix en la qualitat de vida i limita les oportunitats. En un context on es dona aquesta manca d'ingressos, sobre tot entre les famílies més pobres, les entitats analitzades inclouen aquest aspecte dins del seus programes i intenten limitar els efectes que la pobresa pot tenir en el desenvolupament físic, cognitiu i socio-conductual en els infants.

Les entitats intenten donar resposta a les diverses necessitats sanitàries que sorgeixen en les diferents etapes de vida dels infants. Tant Save the Children com Càrites Diocesana, dins dels seus programes, donen suport a l'etapa materno-infantil, que en cas de la primera organització cobreix des del 0 fins als 3 anys, i en la que es posa molt l'accent en les competències educatives parentals, enfocades sobre tot en la fomentació de la parentalitat positiva, l'autonomia i els vincles emocionals i d'afecte entre pares-fills. Ambdues entitats destaquen la importància que té treballar en l'entorn dels infants en aquesta etapa, al ser aquests els

---

⁷ Consultar en els annexes la codificació del perfil de l'entrevistada.

referents dels seus fills; i la importància de treballar els vincles emocionals entre els pares i fills, ja que són aquests vincles els que proporcionen i reforcen la seguretat i la confiança dels infants de cara al futur. Aquests programes de parentalitat positiva són fonamental perquè promouen un funcionament saludable de la família i del benestar dels infants, ja que a través d'aquests es milloren les competències tant dels pares com dels seus fills, a l'enfortir emocionalment als pares perquè es puguin sentir bé amb ells mateixos; els ajuda a comunicar-se amb els seus fills i a tenir interaccions positives, les qual contribueixen a la reducció pràctiques parentals inconscient i autoritàries (Rodríguez-ruiz, Álvarez-blanco, & Becedóniz-vázquez, 2016); i exerceix un paper important en el desenvolupament cognitiu (flexibilitat cognitiva, memorització i inhibició, entre d'altres) (Vargas-Rubilar & Aran-Filippetti, 2014).

La nutrició és un aspecte clau per algunes de les entitats i en el que posen molt d'èmfasi i s'acostuma a treballar amb nens d'edats més avançades i amb l'ajuda dels pares. Save the Children incorpora el tema de l'alimentació dins dels espais de lleure i s'aborda a través del berenar, és a dir, que s'introdueix l'aspecte nutricional als infants a partir del que s'observa en els berenar i es treballa junt als pares:

La nutrició és important i és un tema que ho fem explícit, ho abordem amb els nens i també ho abordem amb les famílies en uns tallers familiars que fem. És un dels temes, no només és aquest, però si que incorporem el tema nutricional com un element i pactem amb les famílies, a partir d'aquestes accions, que els nens han de portar en el berenar una sèrie d'aliments, que "no vale que vengan con Coca-cola o que vengan con el Red-Bull, o que vengan con magdalenas"- EP3

Aquest taller sobre l'alimentació es va desenvolupar a partir de les observacions que es realitzaven per part dels educadors en referent al berenar, en el que els nens i nenes portaven aliments poc saludables, rics en sucre i greixos saturats, i poca quantitat de fruita. El taller estava estructurat en una part teòrica i altre més pràctica, però que en el seu conjunt el que es pretenia era crear conscienciació en les famílies sobre la importància d'una bona alimentació en els seus fills, com aconseguir-la i intentar transformar els hàbits alimentaris cap a uns més saludables. Els resultats sobre la realització d'aquests tallers són positius i s'han notat millores en la qualitat de l'alimentació dels infants. Malgrat aquests bons resultats, també es destaca un aspecte que encara queda per treballar, i és la poca participació dels pares que han format part d'aquest taller, que ja sigui per motius laborals o aliens, la seva absència ha estat notòria. Així ho comenta l'educadora de l'organització:

Sí que cuando acabó el taller de nutrición, en una de las escuelas, en la otra no (fue más difícil), empezaron a llevar fruta los niños, eran pocos, pero algunos sí. Se vieron cambios, pero muy temporales (...) Un día, por ejemplo, una niña me dijo: "Por tu culpa mi madre ahora me hace bocatas y me dice que tengo que comer frutas". O alguna madre que tengo en el "WhatsApp" me pasa una foto y me dice: "Mira, he desayunado zumo de naranja". Ósea, que de alguna manera sí que se ve, poco,

pero se ve. Y a veces te lo dicen ellos (los niños): “Mira, me he traído una naranja”. Ósea que es algo que cuesta, no es algo fácil, no es de un día para otro – EPI5⁸

D'altra banda, Càritas Diocesana tracta la nutrició dins dels centres PAIDÓS i els centres oberts, on es desenvolupen projectes en el que s'acompanyen a les famílies en els diferents aspectes d'atenció als fills, sent un d'aquest l'alimentació. En l'etapa de 0 a 3 anys, les activitats que es treballen estan enfocades a les rutines alimentàries dels infants, a partir de la preparació del menjar i la correcta alimentació dels nens, i la creació de vincles emocionals. En edats més avançades i, dependent del projecte en el que es participen, es realitza un determinat tipus d'activitats que poden ser com: oferir dinars a les famílies per veure d'aquesta manera el comportament dels pares en relació al menjar dels fills i partir d'aquí incidir en els aspectes alimentaris: *“Poses un àpat equilibrat i veus què fan els pares amb els fills, és a dir, si insisteixen en el menjar o si li diuen: “Bueno no t'ho mengis, deixa-ho” o han de perseguir al fill... A partir d'aquí es va treballant amb els pares perquè prengui consciència del que fa bé, del que fa malament”*- EPI4

També hi ha altres activitats, que s'ofereixen en els centre oberts, en les que es treballa el tema del berenar o es realitza un sopar un parell de dies a la setmana, i en la que alguna vegada es convida als pares, no sempre; i en el que s'intenta treballar l'aspecte de la dieta equilibrada i veure la relació que tenen els infants amb el menjar. En línies generals, des de Càritas, el tema de a nutrició es treballa a partir de l'observació que es realitza amb els pares i amb els nens, però s'incideix en cada cas concret. Tot i que també es realitzant tallers o projectes a partir de les dinàmiques i el que s'observa en els grups. Un exemple d'això va ser la celebració d'un taller alimentari en base al que s'havia observat:

En els projectes algunes vegades es fan tallers específics d'alimentació. Per exemple recordo un projecte que en aquell moment la gent que participava eren moltes famílies que estaven amb sobrepès i, llavors es va treballar molt el tema de la dieta saludable, els hàbits saludables, fer esport... Així que depèn de context, de la gent que estigui participant, i de les activitats que ofereixes, perquè les vas canviant en funció de les necessitats- EP4

Per aquelles famílies que tenen una manca de recursos econòmics, la resposta que s'intenta donar a aquesta necessitat alimentària és a través del repartiment en espècie i la “targeta solidària”. En aquesta mateixa línia també treballa Creu Roja el tema de l'alimentació i posa molt d'èmfasi en l'aspecte nutricional perquè considera que la manca d'aliments afecta al creixement i al desenvolupament dels infants, en concret incideix de manera negativa sobre el rendiment educatiu, les habilitats socials i el benestar físic.

Dentro de este ámbito es uno de los proyectos que más nos dedicamos a ello, se pone bastantes recursos en ello. Consideramos que es muy importante porque creemos que como que va directamente al pulmón del niño, porque sin esta el niño se enfrenta a diversas dificultades y obstáculos- EP3.

---

⁸ Consultar en els annexes la codificació del perfil de l'entrevistada.

Aquest programa de suport alimentari sorgeix arran les necessitats que es van detectar en famílies que tenien dificultats per suplir l'alimentació bàsica dels infants, com a conseqüència de l'impacte de la crisi econòmica a les llars familiars, és a dir, que moltes famílies es trobaven en una situació d'inseguretat alimentària causada per la limitació dels ingressos econòmics a llar, que fa que les famílies optin per consumir productes de baixa qualitat nutricional o de qualsevol contingut energètic, i que tenen un efecte negatiu sobre el rendiment acadèmic, les habilitats socials i augmenten les probabilitats que els nens i nenes tinguin sobrepès.

Per intentar revertir i evitar aquesta situació ambdues entitats treballen, a partir d'aquest programa de suport alimentari, l'aspecte nutricional de les famílies a través d'un pla de treball, en el que es fa un seguiment de les pràctiques alimentàries de les famílies i del compliment de les normatives del projecte; a més, es realitzen recomanacions sobre aspectes nutricionals. Tot i així, la família té el poder de decisió i d'autogestió de l'alimentació. Ambdues entitats consideren que aquest últim aspecte, l'autogestió, és important en l'ajuda alimentària, ja que és una manera d'empoderar a les famílies i que siguin elles les que decideixen, en funció de les seves necessitats, les compres que volen realitzar. A més que es considera com una manera de dignificar les ajudes a les famílies, és a dir, que normalitza la situació; de manera que cada cop més, s'està apostant per donar l'ajuda alimentària en forma de targeta i evita els inconvenients que es trobaven amb el repartiment alimentari com el no aprofitament d'aliments que no formaven part de la dieta en algunes famílies, la limitació del repartiment de productes frescos, problemes alimentaris, entre d'altres.

De manera que des d'aquestes entitats s'intenta donar els recursos amb el que les persones puguin escollir la seva alimentació i s'intenta donar formació a les famílies a través dels tallers o observacions perquè aquestes famílies i els infants puguin dur a terme una alimentació més saludable. Dins de les llars, la formació de la mare és important perquè té més capacitats de prendre decisions relacionades amb les bones pràctiques sanitàries i nutricional dels infants. Des de Càritas destaquen que, tot i oferir tallers dirigits ambdós pares, són les mares les que acaben exercint el rol de cura dels infants.

Des de Càritas també és destaca la relació entre l'educació alimentària dels infants amb l'estat emocional dels pares, com a conseqüència de l'esgotament mental per la manca de recursos econòmics. Les situacions de privacions econòmiques generen situacions d'estrès que acaben repercutint en la manera en la que els pares responen a les necessitats dels fills:

Després també és veritat, i això ho veig amb les famílies i, sobre tot de relació de cara als fills, és que hi ha un cansament generalitzat i l'educació dels fills és un factor més. Hi ha un cansament més, sobre tot "para mirar para nuestra supervivència diària" (la manca de recursos, el pagament de rebut de la llum, si tens feina, si no tens feina, si estàs sol...) Llavors, es produeix en els adults una situació d'esgotament mental, de molts fronts i, per tant, l'educació dels fills és un front més. A vegades lo que volen és no tenir tants fronts i acabar aviat les batalles. Si jo estic cansada emocionalment, i això ens passa a tots, quan el meu fill em diu tres vegades que no vol la verdura, acabaré dient "pues no pasa

nada” “i si vols això, pues vinga, té” perquè tinc molts fronts. En canvi, si joestic bé emocionalment, i si jo puc batallar més, li puc aguantar més vegades dient que “no”. L’educació dels fills té molt a veure amb el com estem nosaltres també i, si nosaltres estem: “Pues dale unas patatas y que calle de una vez”, això ho fem tots, doncs les famílies que atenem també ho fan i quan tenen més batalles o menys recursos, es produeix més sovint.- EP4

És per això que altre aspecte en el que les entitats posen molt l’accent és en la salut emocional, tant dels nens com dels pares, com una eina per empoderar a les famílies perquè puguin superar condicions adverses i els infants puguin créixer en un ambient segur i que es sentin bé. La pobresa té efectes sobre la salut mental, en el cas dels nens, mentre més temps es trobin en una situació de pobresa, les probabilitats que es desenvolupin sentiment infelicitat, ansietat i dependència augmenten (McLeod & Shanahan, 1993). Tant Càritas Diocesana com a Save the Children s’encarreguen d’aquest aspecte de la salut dels infants, a través d’educadors, psicòlegs, psicoterapeutes, però en el cas de Save the Children, es posa èmfasi en els adolescents i les seves famílies. En el cas de Càritas, es fa a través de la família o dels infants mitjançant el treball en grup o individual, depenent de la situació de l’infant.

Un aspecte que destaquen les organitzacions esmentades prèviament, és que la crisi econòmica ha fet que augmenti el nombre de famílies que són usuàries dels serveis de salut mental, com a conseqüència de la manca d’ingressos que ha comportat la crisi a les llars, ha fet que cada cop més es donin situacions de malestar, conflictivitat, irritabilitat i preocupacions en les famílies, i que acaben repercutint en la salut mental dels infants.

Moltes famílies viuen processos de crisi interna, és a dir, quan una família no té o no sap amb què pagar alguna cosa o està buscant treball això es viu a l’entorn, la crispació, l’ansietat, la preocupació. Això ho viuen els nens directament tots els dies i ho parlen: “Hoy mi madre estaba muy nerviosa porque ha venido el tío de la luz...” Això ho verbalitzen molt; llavors això és moltes vegades una situació en la que els nens es veuen una situació de violència dintre de l’àmbit familiar perquè la situació de pobresa crispa perquè no és una situació de benestar “cuando estás mal, estás mal” i ho paguen moltes vegades amb les parelles, amb els fills; es donen situacions “heavys”- EP3

L’estrès que es genera a partir de la situació de privació fa que aquells pares amb menys recursos tinguin menys capacitat de respondre de manera substancial a les necessitats dels seus fills, i al final s’acaba optant per la imposició d’una disciplina severa en els infants. És per això que, tant des de Save the Children com de Càritas Diocesana, es posa molt d’èmfasi en la salut mental dels infants, sobre tot en visibilitzar com la pobresa afecta als infants a nivell psicològic en el seu dia a dia, ja que es considera que aquest és un aspecte poc visibilitzat de cara a la societat:

Això és el que la gent no sap, és més invisible i s’imagina i diu: “Oye, pero si yo veo a los niños iguales, no tienen pobreza”. Aquest és el missatge del discurs que hi ha al carrer, com “ aquí no hay niños pobres”. I no, pobreza no es veu amb aquells ulls (...) Doncs, una mica aquesta és la idea, d’allò que no és tangible, no és visible, però que afecta moltíssim en el dia a dia. I òbviament, després ens preguntem: “¿Cómo es que este niño le cuesta centrar la atención? Pues cómo no va a costrarle

centrar la atención, quizá no ha comido bien, no ha dormido suficiente o en su casa no tiene un ambiente como para estar tranquilo y poder después llegar a l'escuela y estar atento". EP3

Per tant, s' intenta evitar que aquest tipus de problemàtiques i tensions, que sorgeixen a la llar, es puguin resoldre amb l'ajuda dels professionals i dels diferents serveis que ofereixen les entitats, en els centre d'atenció psicològica.

La salut psicològica i emocional és un dels elements claus que es treballa a Càritas Diocesana, ja que consideren que el benestar emocional de les famílies permet que aquestes puguin superar situacions adverses. Un dels factors que més preocupacions i tensions es generen les dinàmiques familiars és la situació d'habitatge que viuen algunes famílies a les que atenen Càritas Diocesana, ja que la pobresa limita les oportunitats a aquestes famílies a accedir a llars de qualitat:

Depèn de com estigui de com estigui la llar, l'educació dels infants queda repercutida i també amb la situacions dels habitatges perquè a vegades hi ha habitatges compartits (molts estan en una habitació de relloguer) o molts estan en pisos ocupats. I això també té implicacions, sobre tot el neguit de "ostres, fins a quan puc estar aquí" o "no se si ara hauré de marxar o no". És una preocupació constant que genera tensions i que els fills també ho viuen. Aquest nens directament no t'expliciten o poques vegades expliciten que estan preocupats per la casa (o alguna vegada si, sobre tot en els més grans que són molt conscients que han de marxar) – EPI4

L'informe "Desheretats" realitzat per Save the Children posa de manifest que les despeses de l'habitatge són les més regressives a les que han de fer front les famílies i s'emporten una proporció considerable de la renda familiar d'aquelles famílies més pobres. A més destaquen la vulnerabilitat social que tenen aquelles famílies que viuen en un habitatge de lloguer. De manera que aquestes tensions s'acaben traslladant a les interaccions familiars i a la resposta psicològica dels nens davant de pobresa. És per això que quan es donen aquestes situacions a la llar, des de Càrites s'intenta treballar per resoldre-les a través del reforç amb els vincle entre pares i fills, i després donant suport als pares per així millorar les seves condicions. Per tant, treballant amb una perspectiva integral de les famílies, s'intenten pal·liar aquestes mancances per aconseguir canviar les relacions familiars. Però el que sobre tot es busca és empoderar a les persones emocionalment perquè aquestes puguin ser capaces d'enfrontar-se als obstacles i a les condicions adverses que suposa la pobresa.

Si una persona que està bé d'ànim és capaç d'enfrontar-se al que li posis, té una capacitat de resiliència molt més alta que el que està ensorrat i "depre". Per això treballem tant a nivell psicopedagògic i psicològic per empoderar a les persones, per posar-les en un punt de partida, similar al dels altres – EP1

Des de Save the Children també es té previst ampliar els serveis dedicats a la salut mental mitjançant l'augment del nombre de places assignades a l'atenció psicosocial dels infants, donant suport a aquests i a les seves famílies en diversos temes relacionades a les situacions

complexes a les qual s'enfronta cadascuna d'aquestes famílies (pèrdues migratòries, "apego" emocionals, nens que havien estat sota tutela, entre d'altres).

Altre nucli important dins de la salut, és el lleure. Des de Càritas Diocesana es concep el lleure com un dret al que tots els infants han de tenir possibilitats d'accedir, que ajuda a fomentar l'aprenentatge i pot ser una eina a través de la qual els pares puguin establir xarxes de suport amb la comunitat. De manera que el lleure és un element que es treballa a través de la potenciació de les activitats extraescolars o responen a les necessitats específiques d'un nen:

Nosaltres oferim centres oberts però també si hi ha nanos, que a lo millor volen fer bàsquet o futbol... o els agrada molt una cosa, nosaltres potenciem perquè ho facin si hi ha dificultats econòmiques. Si veiem que és una cosa que aniria molt bé pel nen, per la família, per tot... de vegades també nosaltres ho podem pagar. La idea està en que si allò és lo que necessites, fem-ho – EP4

Les activitats de lleure, en la seva majoria, es tracten de manera indirecta a través del suport a entitats que el desenvolupen com són els casals, esplais, agrupaments, entre d'altres; o través d'un sistema de beques perquè els infants tinguin possibilitats d'accedir a aquest centres i que d'aquesta manera aquests nenes i nens es puguin relacionar i formar part d'altres contextos més lúdics. L'altra part de les activitats de lleure es desenvolupen dins dels centres oberts i que estan enfocades a un lleure més educatiu.

En aquesta mateixa línia de promoure el lleure educatiu també treballa Save the Children, que incideix sobre el temps d'oci dels infants des d'una perspectiva àmplia, però amb un transfons educatiu. La manera que es treballen aquestes activitats lúdiques són per temes concrets i partir del qual es desenvolupen activitats: "*Hemos hechos desde teatro hasta cosas más artísticas. También hemos trabajado el tema de la salud, alimentación, la paz... Aunque veces es difícil porque cuesta encontrar actividades lúdicas de un tema, como por ejemplo el de la alimentación, ¿Qué actividades lúdicas haces?*"- EP5. Els nens que formen part dels programes també tenen la possibilitat d'escollir les activitats que volen desenvolupar. Amb aquestes activitats el que s'intenta afavorir és la socialització i treballar amb l'autoestima dels infants, fomentant el respecte als altres i a l'entorn.

6.2 Programes relacionats amb l'educació

Des de la perspectiva de les capacitats, s'entén que l'educació és un element que permet generar llibertats individuals i, per tal de garantir que les persones les puguin assolir, l'accés a l'educació ha de ser equitatiu per tots, en especial pels infants perquè puguin desenvolupar les seves habilitats i capacitats.

Per tal que es doni aquesta equitat social s'ha de garantir unes mínimes condicions socials i econòmiques, que en un context de crisi i amb altes taxes de pobresa infantil relativa és difícil

de garantir, per tant, s'acaben restringint les oportunitats dels nens i nenes menys afavorits, i augmenten les probabilitats que aquesta pobresa es transmeti a la següent generació. De manera que per evitar que aquestes condicions de desigualtat es reproduïxin, organismes internacionals com la Comissió Europea han desenvolupat el pla "Recomenación Invertir" al 2013 que té com finalitat trencar aquest cercle de desavantatges. Una de les recomanacions que realitza és la d'invertir en educació infantil i garantir la igualtat de oportunitat en el sistema educatiu. L'accés a l'escola en igualtat d'oportunitats no només implica que no es doni una situació de discriminació, sinó que també implica eliminar els obstacles i donar suport a aquells nens i nenes que per les seves condicions econòmiques, socials i familiars tenen més desavantatges per accedir o mantenir-se amb èxit dins dels sistema educatiu (Fallis, 2013). De manera que les organitzacions no governamentals a través del seus programes educatius desenvolupen un paper important per garantir aquesta igualtat d'oportunitat entre aquelles famílies amb menys recursos i amb menys oportunitats, que són amb les que treballen.

Les tres entitats analitzades en aquest treball (Càritas Diocesana, Creu Roja i Save the Children) coincideixen en destacar el paper rellevant que té l'educació per reduir les desigualtats socials i consideren que el seu rol, dins d'aquest aspecte, és el de donar suport i intentar dotar als infants amb més dificultats, amb les mateixes condicions perquè el procés d'aprenentatge es pugui dur a terme en igualtat de condicions. Des de Càrta Diocenesa la concepció de l'educació està lligada a l'enfocament de les capacitats, ja que considera que l'educació té dues funcions: la primera és de la crear consciència social, per així tenir més opcions de llibertat a l'hora d'escollir la vida que els individus tenen raó de valorar. La segona funció que se l'atribueix a l'educació és que és una eina que permet capacitar als individus per desenvolupar-se en el món laboral, aconseguint d'aquesta manera augmentar la renda personal a través del treball i la importància que té pel context socioeconòmic:

La formació és bàsica tal i com està el món avui dia. Qui entra a treballar és qui s'ha pogut formar. A banda de les matèries d'estudi, creen consciències crítiques, i això t'ajuda a trobar portes de sortida, et dóna possibilitats d'adaptar-te, de flexibilitzar, de moltes coses. Amb lo qual és essencial, qui no es forma, no té futur o el té incert perquè l'ascensor social està bastant encallat hores d'ara, però com a mínim trobaran una feina. – EP1.

Pel que fa Save the Children, l'educació és el factor clau per revertir les dinàmiques socials i les situacions de desigualtat, de manera que es puguin generar noves oportunitats en la vida dels infants. Per tant, al tenir tanta rellevància aquest factor, s'abasta tant l'aspecte formal, lligada a l'àmbit acadèmic; com el no formal, lligat a l'educació emocional i social, ja que es considera que sense aquest aspecte emocional, l'altre no es pot desenvolupar, de manera que s'incideix sobre tot en la part emocional:

Si son unos niños que no están bien, que tienen carencias emocionales, ¿cómo se van a poner a hacer deberes?, ¿cómo se van a centrar en los trabajos? Lo importante es estar bien uno mismo y luego todo lo demás va bien, tanto las relaciones, como los compañeros, las notas, los deberes... Por eso es importante que sepan relacionarse, que tengan habilidades comunicativas, que sepan gestionar y expresar sus emociones, ya que es un ámbito que no se trata desde la escuela, tampoco con los padres y estas habilidades serán útiles para su futuro – EP5.

Malgrat el poder igualador de l'educació, hi ha factors externs que condicionen el procés d'aprenentatge dels infants sigui satisfactori i en igualtat de condicions. Un factor que incideix en aquest procés i en els resultats acadèmics és l'origen socioeconòmic de la família. Estudi realitzat per Feinstein posa de relleu que la importància que té l'origen familiar, abans d'entrar a l'escola es donen diferències en el desenvolupament del llenguatge, habilitats socials i emocionals entre els infants de 22 mesos d'edat i que es mantenen amb el temps (Feinstein, 2000).

Per intentar disminuir aquesta desigualtat educativa, les organitzacions no governamentals ofereixen programes educatius, en el que es treballen les dificultats que tenen els infants amb unes condicions socioeconòmiques més desfavorables i que estan lligades a aspectes del currículum escolar. Tan Càrites com Save the Children ofereixen amplis programes lligats a l'educació formal dels infants i són treballats de manera coordinada amb l'escola i amb els tutors de cada nen. A partir d'aquí, s'elabora un pla de treball individual per cada infant, en el que es consensuen els objectius que s'han d'assolir, tenint en compte les dificultats que ha expressat els tutors que tenen els nens i nenes, o els aspectes on s'ha de treballar més:

Prèviament a fer aquests grups, nosaltres ens reunim amb els tutors per consensuar i dir: “Mira, tinc aquest grup d'alumnes que m'han vingut de serveis socials i dels EAP's,”. Llavors fem un pla de treball amb cadascú dels alumnes i recollim el que ens diuen els tutors: “Pues mira, este niño que es muy tímido hace falta trabajar en temas de relación”. Anotem aquest indicadors que volem treballar d'impacte amb cada alumne i els nostres programacions com educadors han d'anar enfocades a aconseguir aquests objectius – EP3 .

Aquest aspecte educatiu, des de Càrites, es treballa a través dels centres oberts, on es desenvolupen els programes de reforç educatiu i de lleure. Una part del treball que es realitza amb els infants consisteix en reforçar l'aprenentatge que es fa a l'escola. L'altra part, es desenvolupa en un projecte d'ajuda educativa orientada a donar suport en aquelles assignatures competencials, com són les de llengua i matemàtiques. En general, la valoració de l'impacte d'aquest dos projectes en el procés d'aprenentatge dels nens són positius, tot i que no es tradueix directament en la millora dels resultats escolars, sinó que és un procés més lent i que es veu, de manera indirecta, en la millora del comportament i hàbits educatius dels infants, i en l'autoestima d'aquest.

Els nens i nenes que presenten més dificultats en el procés d'aprenentatge, s'opta per la reeducació, és a dir, un professional realitzar classes particulars a aquells infants amb més

dificultat, on es treballa precisament aquestes dificultats específiques que tenen i que estan desvinculades del currículum escolar, ja que el que es pretén amb aquesta reeducació és posar les bases de l'aprenentatge i treballar en aquelles dificultats, de manera que es segueix el ritme marcat per cada nen o nena. Les millores que es donen en aquestes aspectes tampoc no es tradueixen directament als resultats acadèmics, però sí que són reconegudes pels propis professors i *“des de les escoles mateixes també es reconeixen aquestes millores, ja que el nen és més capaç de seguir els continguts a l'aula o que té a veure amb millores més de comportament (està més atent, més motivat...) Són millores que es poden veure per altres bandes. Potser no arriba al nivell però mostra més interès i això ja és un canvi”*. – EPI4. Aquesta situació es correspondria a una de les tres formes en les que s'agrupa l'alumnat a les escoles i és l'agrupament mixt, en el que dins del grup de nens i nenes, alguns d'aquest tenen dificultats per adquirir el coneixement instrumental bàsic, cosa que dificulta el ritme d'aprenentatge i, davant aquesta manca d'aprenentatge, els infants poden optar per generar desordre i conflicte a classe. Per tant, des de Càritas Diocesana s'ajuda als nens i nenes amb dificultats a adquirir i fomentar aquest coneixement instrumental bàsic i fer que la diferència amb el ritme d'aprenentatge que es dona a classe i la que tenen aquests infants sigui mínima.

Els programes que tracten l'educació, des de Save the Children, estan dirigits per etapes d'edat, de manera que aquest aspecte més formal de l'educació es treballa amb aquells infants que tenen entre 3 i 16 anys, sent aquesta l'etapa on es posa més l'atenció i on es posa atenció a les dificultats d'aprenentatge, l'atenció psicosocial i el desenvolupament emocional. Tot i que s'incideix en l'espai no formal educatiu, les tasques que es desenvolupen en aquest programa no estan desvinculades del marc acadèmic, ja que el que es pretén és donar eines als infants perquè adquireixin hàbits d'estudis, ajuda en la realització dels deures i oferir suport en la consolidació dels continguts i competències que es treballen dins de l'escola. Aquestes activitats es duen a terme en els equipaments del territori on s'ofereixen aquestes iniciatives, i es treballa de manera conjunta i coordinada amb el tutors escolars de cada nen que participa i aquests tutors també realitzen valoracions i observacions d'aquest nens que formen part del programa i les comenten amb els educadors de Save the Children: *“Al principio del proyecto me entrevisté con cada tutor para saber cómo era cada niño, qué tenía que mejorar, cómo podía tratarlo. Y ahora he de hacer otras entrevistas, de las cuales me ellos me harán la devolución de cómo ha ido, si han visto mejoras o no por parte de los niños en el aula”*- EPI5. En general, l'evolució dels infants dins del projecte educatiu són positives, tot i que en alguns casos aquestes millores tampoc es tradueixen directament en els resultats acadèmics, però a nivell d'aptituds i comportament és on més incidència s'observa. Aquesta valoració s'extreu a partir dels resultats d'uns qüestionaris que es realitzen als pares, tutors i els infants sobre les dinàmiques del projecte.

Així doncs, es pot veure l'impacte positiu que té l'aplicació d'aquests projectes educatius en reduir la desigualtat educativa entre els infants amb condicions socioeconòmiques més desfavorides. Aquestes estratègies estan orientades al reforç escolar i a donar suport als nens i

nenes amb més dificultats, cosa que s'emmarquen dins de les estratègies d'èxit educatiu que va identificar el projecte INCLUD-ED, en concret, dins de les actuacions inclusives, ja que aquestes organitzacions no governamentals, a través del suport extern (voluntariat, educadors, entre d'altres) aconsegueix millorar aspectes del rendiment acadèmic, mitjançant el suport en la realització dels deure entre aquells infants que no tenen ajuda, o treballant les dificultats educatives específiques que tenen alguns d'ells. A més, que al realitzar-se aquests programes fora de l'horari escolar, amplien el temps d'aprenentatge més enllà del marc acadèmic i això també contribueix a millorar els resultats acadèmics i fomentar la cohesió social.

D'altra banda, ambdues entitats també donen suport a aquells joves que han abandonat els estudis abans de temps, on hi ha més incidència del perfil socioeconòmic de l'estudiant. A Catalunya al 2008, l'abandonament escolar prematur va augmentar en un 1.4% entre aquells alumnes més pobres (Masgoret, 2015). El suport que s'ofereix a aquest joves que han abandonat els estudis, des de Save the Children és en l'etapa d'entre 16 i 18 anys que està més enfocada al "reenganche" educatiu, és a dir, a tornar a donar oportunitats educatives a aquest joves, i on també s'ajuda als adolescents a identificar les seves capacitats, orientar-els de cara al futur laboral com personal.

Des de Càritas Diocesana es considera que l'abandonament educatiu prematur és una gran problemàtica social i dels plans educatius, i el que es fa des d'aquesta entitat, respecte a aquesta problemàtica, és donar suport de manera lligada a l'escola i als pares perquè aquests joves puguin tornar a estudiar i que puguin acabar els seus estudis a través de la facilitació de formació, acompanyament per part dels educadors de l'entitat i espais d'estudis. Un dels efectes que té la pobresa sobre els infants és el limitar les oportunitats dels infants a accedir a llars de qualitat, en les que per tema de congestió, no tenen espai suficient per estudiar o realitzar les seves activitats (Sime, 2013).

També aquests joves poden accedir a cursos de formació orientada, els qual que estan dividits en dos nivells: el primer és de formació d'habilitats personal i social; i el segona és de formació competencial en cursos específics, els quals són finançats per l'entitat o s'acompanya als joves a aquelles institucions que ofereixen aquests cursos. I per últim, s'ofereix una formació dual, que combina hores de treball i de formació. La dificultat amb les que es troben aquests joves ve donada per la manca de la documentació residencial que tenen alguns d'ells, de manera que les seves possibilitats es veuen limitades per accedir a aquests cursos o llocs de treball.

Per tal de trencar amb el cercle de reproducció de les desigualtats socials és important invertir en l'educació infantil. Un estudi realitzat a Espanya per Hidalgo mostra com invertir en educació infantil, entre 0 i 3 anys, genera bons resultats educatius posteriors, sobre tot entre aquells alumnes amb els perfils sociodemogràfics més desfavorits; a més que és en aquesta etapa on es desenvolupen les habilitats cognitives i les destreses infantils (Hidalgo-Hidalgo & García-Pérez, 2012). En l'informe "Desheretats", es constata que les famílies amb menys

recursos econòmics tenen més dificultats per accedir a l'educació infantil. És per això que les entitats com Save the Children i Càrites, que també consideren que aquesta etapa és crucial per reduir les desigualtats, s'encarreguen d'oferir programes que destinats a aquesta etapa educativa, que tot i estar més enfocada en l'educació dels pares, també es treballa el desenvolupament educatiu i psicomotriu dels infants:

Sí, por eso considero que este proyecto no es suficiente que se haga solo en 6 de primaria y para que puedan pasar al instituto con buenas notas. Considero que es importante desde infantil para ir sentado las bases y se puede ver la evolución a lo largo del tiempo, para ver si ese niño ha mejorado a lo largo de los cursos porque con un curso sólo poco se puede ver. A largo plazo se pueden ver más los cambios-EPI5.

D'altra banda, el projecte INCLUD-ED també va detectar que la participació de les famílies era fonamental per millorar els resultats acadèmics i superar la desigualtat social. En relació a les organitzacions no governamentals, es pot veure que dins dels seus programes també es posa èmfasi perquè aquestes famílies participin i acompanyin als seus fills en el desenvolupament educatiu. Des d'aquestes entitats es promou la formació d'aquestes famílies per tal de millorar les seves habilitats relacionades amb els vincles afectius i educatius, per així respondre a les necessitats dels infants. A més, es promou la participació de les famílies en el procés de presa de decisió dels seus programes:

Les famílies han de tenir la sensació al final que són escoltades i que són partícips, que no són només usuàries, per dir d'alguna manera; això és molt important. I que al final, la nostra idea és que des de la participació, elles siguin més partícips dels agents comunitaris, que si per exemple nosaltres ja no estem intervenint que sàpiguen que hi ha un recurs al territori dels que ells poden fer ús – EP3.

Per tant, aquestes organitzacions s'encarreguen de connectar les famílies amb l'escola, ja que treballen de manera conjunta en els seus programes educatius; i també intenten potenciar que aquestes famílies formin part de la comunitat, a través de la creació xarxes de suport entre famílies i amb les entitats públiques, per tal de millorar el benestar dels infants.

Creu Roja, en relació amb l'educació, posa més l'accent en oferir ajudes i beques educatives a aquelles famílies que menys recursos tenen, a través d'ajudes relacionades amb el material escolar, de retorn escolar i reforç educatiu. Des del 2009, a Catalunya la despesa educativa s'ha reduït de manera significativa, lo qual s'ha traduït en un augment de la despesa mitjana de l'educació en les llars. De manera que, des de Creu Roja, el que s'intenta garantir és l'equitat educativa a través de beques i ajudes a aquelles famílies amb més dificultats i que tenen problemes en assolir els costos educatius dels seus fills i mantenir-los dins del sistema educatiu. Cal remarcar que degut a la seva organització assembleària, en cada territori, cadascuna d'aquestes intenta donar resposta i gestionar el tema educatiu d'acord a les necessitats que es detecten en aquell territori.

6.3 Valoració i relació de les organitzacions sense ànim de lucre amb l'administració pública.

A l'hora de donar resposta a la pobresa infantil, les entitats sense ànim de lucre treballen de manera conjunta i coordinada amb l'administració pública. Des de Càritas Diocesana es considera que el treball social, i més en el cas dels infants, no s'ha de fer de manera aïllada, sinó que ha de ser un treball comunitari, en la que cadascuna de les entitats que treballen aquest àmbit han de formar part. De manera que les relacions entre l'administració pública i les entitats es dona a dues bandes: a nivell de finançament i a nivell de projecte. En relació a aquest últim aspecte, en el cas concret de Save the Children quan s'inicia un nou projecte, es coordina amb l'administració pública per determinar quins de serveis són necessàries en un àmbit territorial. A partir d'aquí, s'identifiquen les persones destinatàries d'aquesta intervenció i es demana un compromís a l'administració. Aquest compromís consisteix en que els serveis socials han d'elaborar una informe social de aquelles famílies amb les que s'ha de treballar i després derivar-les a l'entitat; a més s'han de comprometre a cedir espais públics per dur a terme aquestes intervencions i a fer un procés de seguiment i acompanyament en l'evolució de les famílies junt amb Save the Children.

Tot i treballar de manera conjunta i coordinada amb l'administració, les organitzacions coincideixen en destacar que el paper que elles desenvolupen a l'hora de pal·liar els efectes de la pobresa infantil, és un rol complementari i auxiliar, i que a llarg termini ha de ser l'administració pública la que s'ha d'encarregar de donar respostes efectives a aquesta problemàtica social:

L'administració pública és el garant dels drets, és el que té el rol de donar resposta i de complir els drets dels infants. Nosaltres com entitat el que podem fer és: d'una banda, complementar el seu rol i intentar cobrir allò que no està cobrint l'administració pública. I d'altre, recordar-li la tasca que no està fent (...) El que volem és visibilitzar, és a dir, és una tasca més de visibilització "tu no lo haces... bueno, puede que lo haga yo durante un tiempo pero esto es tuyo". Tenim un rol de complementar, i que ells tinguin el compromís de complir amb aquests drets, és una tasca de "devolverle la pelota a la administración"- EP3.

A l'hora de valorar les polítiques públiques que es desenvolupen per part de l'administració, les organitzacions no governamentals consideren que aquestes són insuficients i millorables a nivell estatal, però destaquen la sensibilització que està tenint l'Ajuntament de Barcelona en relació a la protecció social dels infants. En relació a Catalunya també s'han realitzats avenços en quan a l'aprovació de dues mesures polítiques per respondre a la pobresa infantil. La primera d'elles és la Llei 14/2010 dels drets i oportunitats en la infància i l'adolescència, la qual inclou la pobresa infantil com objecte de polítiques públiques. La segona és el Pla d'atenció integral a la infància i l'adolescència de Catalunya, en el que un dels seus eixos estratègics es basa en impulsar polítiques de prevenció del risc social i protegir la infància i l'adolescència de la vulneració dels seus drets (Fallis, 2013).

Tot i així, des de les entitats es realitzen una sèrie de recomanacions perquè l'administració pública tingui en compte a l'hora de dissenyar polítiques públiques orientades a eradicar la pobresa infantil. Una primera recomanació que es realitza per part d'aquestes organitzacions, és la de destinar més recursos econòmics a les mesures i polítiques que s'encarreguen de protegir a les famílies i la infància, ja que cada cop més la demanda de famílies que necessiten cobrir les seves necessitats són més altes del que aquestes organitzacions són capaces de donar resposta i gestionar. A Catalunya, la inversió en matèria d'infància ha experimentat un retrocés durant els anys de la crisi. Les despeses relatives en mesures de prestacions de protecció social a famílies i fills es van reduir un 0.2% del PIB entre 2009 i 2013, en els anys de més intensitat de la crisi financera (Masgoret, 2015). Així ho destaca l'entrevistada de Creu Roja:

En este sentido tenemos mucha más demanda de lo que realmente podemos cubrir. Entonces, por eso pienso que con la crisis ha aumentado más la demanda y hay pocas posibilidades de respuestas. Los servicios sociales y las ayudas sociales es una pata coja que nos queda todavía por desarrollar y que se deberían potenciar más de cara al futuro. – EP2.

Des d'aquestes entitats també es recomana que per respondre de manera efectiva a la pobresa infantil, l'administració pública ha de desenvolupar mesures que estiguin enfocades en transformar les dinàmiques de les desigualtats familiars. Les ajudes que estan destinades a la protecció de les famílies en el seu conjunt són mínimes. Segons l'Informe "Desheretats", realitzat per Save the Children, només un 14% dels infants rep alguna prestació a la llar i a l'hora d'avaluar el grau en que aquestes prestacions incideixen en reduir la pobresa, es mostra que les prestacions individuals a persones adultes redueixen significativament les taxes de pobresa relativa i severa, mentre que les prestacions que estan destinades a protegir la llar i els infants no tenen un impacte significatiu en la disminució de les taxes de pobresa (Masgoret, 2015). És per això que des d'aquestes organitzacions es posa especial interès en demanar a l'administració que les famílies amb condicions socials vulnerables puguin tenir uns ingressos mínims mensuals per cobrir les seves necessitats. De manera que les entitats coincideixen en destacar l'efectivitat que tindria la implementació de la Renda Mínima Garantida en les famílies, ja que aquesta permetria a les persones tenir una quantitat de renda que permeti una vida digna, que té caràcter incondicional fins que les persones que es trobin en una situació de pobresa puguin sortir d'aquesta; o de caràcter complementari per aquelles persones que es troben en una situació de pobresa amb pensions o salaris precaris. Es considera que aquesta mesura, presentada per la Iniciativa Legislativa Popular, permetria donar les mateixes oportunitats a les famílies, independentment de la seva situació.⁹

---

⁹ <http://www.rendagarantidaciudadana.net/index.php/es/>

D'altra banda es destaca que aquelles mesures que impliquen transferències puntuals a les famílies tenen poc impacte a l'hora de reduir la pobresa infantil, ja que són mesures que permeten uns ingressos puntuals i que es poden utilitzar per cobrir unes necessitats específiques, amb lo que acaben esdevenint és en un suport econòmic que es realitza en un moment determinat, de manera que no transformen les dinàmiques de la desigualtat en les famílies. És a dir que l'impacte reductor d'aquestes transferències són limitades en relació a la infància, ja que només aconsegueixen reduir un 20% de la pobresa en la població infantil. Aquesta efectivitat està lligada al desenvolupament de l'estat del benestar, que en aquest cas presenta certes mancances a l'hora de oferir polítiques socials, ja que no ha aconseguit donar resposta a tots els col·lectius vulnerables. Malgrat que la despesa social ha augmentat, els recursos no han arribat a tots els grups per igual i s'han vist afectats aquells que són més vulnerables (Fallis, 2013).

Altra recomanació específica que es dona per part de Càritas Diocesana, és que l'administració pública hauria de promoure la participació i la col·laboració d'aquelles entitats que treballen amb la infància quan s'elaboren les polítiques públiques que estan enfocades a donar resposta la pobresa infantil, ja que al treballar de més a prop amb la famílies i els nens, aquestes entitats tenen més coneixement de les problemàtiques que els afecten i poden proposar mesures que estiguin més enfocades a respondre a aquestes mancances, de manera que aquestes siguin més efectives a l'hora del millorar el benestar dels infants que es troben en una situació de pobresa.

Des de Save the Children es realitzen dues recomanacions més específiques. La primera d'elles és que les polítiques públiques que es dissenyen per contrarestar la pobresa infantil han de garantir els drets dels infants, que siguin ells l'objecte d'estudi i centre d'intervenció d'aquestes mesures, i que promogui de manera efectiva la igualtat d'oportunitats per tots els infants perquè així aquests puguin assolir tot el seu potencial.

La segona recomanació que es realitza és que l'administració pública ha d'invertir més pressupost en la recerca científica que estigui destinada a estudiar la pobresa, i a partir d'aquí poder elaborar programes d'accions i polítiques que puguin donar respostes més efectives a aquesta problemàtica.

7. Conclusions

Aquest treball que tenia per objectiu comprendre les avantatges que té l'ús d'un enfocament més ampli en el tractament pobresa infantil, que va més enllà de la pobresa entesa en termes de renda, permet donar millors respostes a aquesta problemàtica social. En aquest treball s'ha adoptat l'enfocament de les capacitats humanes, proposat per Amartya Sen, en el que s'entén la pobresa com un grau de privació que impedeix el desenvolupament de la vida dels individus; de manera que aquesta perspectiva permet veure les privacions que poden patir les persones, sobre tot els infants, que es troben en una situació de pobresa i que va més enllà de la manca de renda.

Aquest enfocament de les capacitats s'ha aplicat a les organitzacions no governamentals, les quals juguen un paper important a l'hora de donar resposta a la pobresa infantil, i que en aquest cas són: Càritas Diocesana de Barcelona, Creu Roja i Save the Children. De manera que s'ha intentat veure si la tasca d'aquestes entitats està relacionada amb potenciar les habilitats i capacitats dels infants o donar resposta a les necessitats immediates de les famílies més vulnerables socialment.

El paper que desenvolupen aquestes entitats dins de la xarxa de suport a la pobresa infantil, és de complementar i auxiliar les mesures que es realitzen per part de l'administració pública. Cadascuna de les entitats té una concepció diferent del que implica la pobresa en la vida dels infants, però el que tenen en comú és que no entenen la pobresa com una limitació d'ingressos, sinó que tenen en compte aspectes més socials i el que intenten és potencia el desenvolupament de les habilitats dels infants, empoderar-els perquè puguin ser més autònoms, que i junt amb les seves famílies, puguin superar la situació d'exclusió social en la que es troben.

Aquesta capacitat, per part de les organitzacions, es realitza a través de l'aplicació dels seus programes a aquestes famílies amb més desavantatges. Des de Càritas i Creu Roja es treballa amb una perspectiva integral de la pobresa, és a dir, a l'hora de l'elaborar aquest programa, la família és l'objecte de les seves intervencions i en la que es té en compte totes les seves mancances, a les que s'intenta donar resposta. En el cas de Save the Children, els infants són el centre de la intervenció, ja que s'intenta potenciar les seves capacitats a través de l'educació, per així revertir les situacions de desigualtat social.

Aquestes tres entitats treballen amb la família a través de l'elaboració d'un pla de treball individual (per família o infant) en el que, a partir de les necessitats de cada família, es van marcant objectius per treballar i per aconseguir, de manera que una de les formes que tenen per avaluar l'efectivitat de les seves intervencions és a través de l'acompliment d'aquest objectiu. Una altra manera, és mitjançant l'avaluació per part de les famílies dels programes en els que han participat, ja sigui via entrevista o qüestionari. Des de la perspectiva de les capacitats es considera que a l'hora d'avaluar les polítiques públiques, s'ha de tenir en compte

les dificultats que tenen les famílies o la comunitat per traduir la renda en funcions. En aquest cas, les entitats treballen a prop de les famílies tenint en compte les seves dificultats i privacions, i a partir d'aquí potencien les seves habilitats, de manera que es reforça la idea que aquestes entitats segueixen aquest enfocament de les capacitats, per entendre la natura i les causes de la pobresa en la que es troba cada família i elaborar accions efectives.

En aquest treball s'ha destacat dos aspectes sobre com la pobresa afecta a la vida dels infants i són: la salut i l'educació, ja que si no es dóna cobertura i dotació suficient a aquests aspectes, es pot generar problemes que poden acabar crear més exclusió social i desigualtat entre els infants (Fallis, 2013). A més des de la perspectiva de les capacitats, aquests dos aspectes són claus, ja que la salut pot condicionar les possibilitats de desenvolupament de la vida d'un individu, i la l'educació permet generar llibertats individuals.

Les tres organitzacions analitzades treballen sobre aquests aspectes i en el que cadascuna incideix de manera diferent. Des de Càritas Diocesana es posa molt l'accent en treballar la salut mental dels infants, ja que es considera que el benestar emocional és l'eina clau que permet a les famílies sortir de les situacions d'adversitat que genera la pobresa. Aquesta salut mental es tracta tant a l'educació infantil (0 a 3 anys), en la que es posa èmfasi als vincles que es creen entre pares i fills i la parentalitat positiva; com amb els nens d'edats més avançades amb professionals. Un dels efectes que ha tingut la crisi sobre els infants és sobre la salut mental d'aquests, com a conseqüència de l'augment de tensions de la llar i l'estrès que genera la manca d'ingressos, que acaben afectant a les habilitats parentals i que repercuteix en la salut mental dels infants.

En Creu Roja, l'aspecte clau relacionat amb la salut és l'alimentació dels infants, ja que la manca d'aquesta afecta al desenvolupament acadèmic, les habilitats social i afecta al benestar físic. Es considera que el punt clau de partida del desenvolupament d'aquest projecte era la manca de recursos econòmic que tenien les famílies més pobres per suplir l'alimentació bàsica dels seus fills. De manera que abasta aquestes necessitats a través del repartiment d'aliment en espècie o per la targeta solidaria, sent aquesta última la mesura per la que cada cop més s'està apostant per aquesta entitat, com per Càritas Diocesana, que també tracta la nutrició amb mesures similars. Ambdues entitats consideren que mesures com la targeta solidaria permeten a les famílies tenir capacitat de decisió sobre la seva alimentació i dignifica l'ajuda alimentària.

Pel que fa a Save the Children, també desenvolupa programes relacionats amb la salut dels infants i intenta cobrir aspectes com la salut mental, enfocada més a l'educació dels pares; la nutrició a partir de tallers específics, dirigits tant als pares com als infants; i les activitats d'oci, que tot i tenir un transfons educatiu, intenten afavorir la socialització i reforçar l'autoestima dels infants. En els tallers relacionats amb l'alimentació dels infants es destaca per part de l'entitat els resultats positius que han tingut en la dieta de les famílies, tot i així, la limitació que es dóna és la poca participació per part dels pares.

D'altra banda, l'educació també forma part dels programes que tenen les organitzacions no governamentals per treballar amb els nens amb condicions socials més vulnerables. L'educació per Save the Children és l'element clau que permet revertir les desigualtats socials i donar les mateixes oportunitats a tots els infants. En canvi, Càritas considera que l'educació té una doble funció: permet crear consciència crítica i és una eina que dóna la possibilitat de millorar les condicions de vida de les persones. Tot i així, ambdues entitats treballen l'educació lligada al currículum escolar de manera similar, és a dir, que treballen de manera conjunta amb l'escola i els tutors de cada alumne per tal de incidir de manera més efecte en les dificultats educatives que presenta cada nen o nena. Aquestes entitats desenvolupen programes de suport educatiu, dirigits a aquells infants amb dificultats en el procés d'aprenentatge, amb els que s'intenta fomentar i reforçar els continguts i competències que es donen a l'escola. De manera que s'intenta incidir en que la diferència entre el ritme d'aprenentatge que es dóna a l'aula i el del nen o nena sigui mínima, per així evitar que es donin situacions de desigualtat educativa. Dins dels seus programes educatius, aquestes organitzacions també inclouen actuacions que s'han identificat que tenen èxit educatiu en la millora dels resultats dels infants i que afavoreixen a superar la desigualtat i milloren la cohesió social. Aquestes mesures estan relacionades amb el temps d'aprenentatge que ofereixen fora de l'horari escolar, el suport en la realització dels deures i l'atenció a les dificultats específiques de cada infant, i la participació de les famílies i la comunitat en l'escola. En relació a aquest últim aspecte, aquestes organitzacions connecten, a través dels seus programes, a les famílies amb l'escola i intenten potenciar la participació d'aquestes famílies en la comunitat mitjançant la creació de xarxes relacionals.

Creu Roja tracta l'educació donant a la possibilitat a aquelles famílies que menys recursos tenen la possibilitat d'accedir en igualtat de condicions al sistema educatiu i mantenir-se en ell amb èxit, a través de beques i ajusts materials.

Finalment destacar que, d'acord amb el plantejament de la hipòtesi general, les organitzacions no governamentals, a través dels seus programes dirigits a la infància i les famílies, intenten abastar els diferents àmbits en els que pot incidir la pobresa en la qualitat de vida dels infants. De manera que intenten donar resposta a les mancances i necessitats que tenen les famílies més vulnerables, però a la vegada intenten potenciar l'autonomia i les seves capacitats perquè puguin superar la situació d'exclusió social en la que es troben.

Per últim, cal remarcar que la intenció inicial d'aquest treball era realitzar una comparació entre les polítiques públiques que desenvolupa l'administració pública per reduir la pobresa infantil amb les actuacions que realitzen les organitzacions no governamentals, amb l'objectiu d'identificar aquelles que més eficàcia tenien. Davant la no resposta per part de l'Ajuntament de Barcelona, l'objecte d'estudi s'ha centrat en el paper de organitzacions no governamentals. Per tant, de cara a futures investigacions, seria recomanable realitzar una avaluació de les diferents estratègies que desenvolupen cadascuna de les entitats que treballen a favor de la

infància i que estan enfocades a reduir la pobresa infantil, per tal d'adoptar i potenciar aquelles que milloren la qualitat de vida dels infants.

8. Bibliografía

- Bonal, X. (1993). Teorías recientes en sociología de la educación: la orientación anglosajona. In *Sociología de la educación* (pp. 351–375). Barcelona: Barcanova.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic Status and Child Development. *Annual Review of Psychology*, *53*, 371–399.
- Carabaña Morales, J. (2016). El Informe Coleman, 50 años después. *Revista de La Asociación de Sociología de La Educación (RASE)*, ISSN-E 1988-7302, Vol. 9, Nº. 1, 2016 (Exemplar Dedicat a: A Vueltas Con La Desigualdad, En El Cincuentenario Del Informe Coleman), Pàg. 9-21, 9(1), 9–21.
- Caritas. (2013). *EMPOBRECIMIENTO Y DESIGUALDAD SOCIAL El aumento de la fractura social en una sociedad vulnerable que se empobrece*.
- Caritas Europa. (2015). Poverty and inequalities on the rise, 96. Retrieved from http://www.caritas.eu/sites/default/files/caritascrisisreport_2015_en_final.pdf
- Drewnowski, A., & Specter, S. E. (2004). Poverty and obesity: the role of energy density and energy costs. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *79*, 6–16. <https://doi.org/10.1038/nrg1178>
- Fallis, A. . (2013). Propostes per a l'atenció a la pobresa infantil. *Journal of Chemical Information and Modeling*, *53*(9), 1689–1699. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Feinstein, L. (2000). Inequality in the early cognitive development of British children in the. *Labour Economics*, *70*(277), 73–97.
- Fernández Palomares, F. (2003). *Sociología de la Educación*. (F. Francisco, Ed.). Madrid: PEARSON EDUCACIÓN, S.A.
- Flaquer, L. (2010). Pobreza infantil i famílies a Europa. *Educació Social. Revista D'intervenció Sòcioeducativa*, (46), 11–28. Retrieved from <http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/219588>
- Flecha, A., García, R., Gómez, A., & Latorre, A. (2009). Participación en escuelas de éxito: Una investigación comunicativa del proyecto Includ-ed. *Cultura Y Educacion*, *21*(2), 183–196. <https://doi.org/10.1174/113564009788345899>
- Flecha, R., & Soler, M. (2013). Turning difficulties into possibilities: engaging Roma families and students in school through dialogic learning. *Cambridge Journal of Education*, *43*(4), 451–465. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.819068>
- Guerrero Seron, A. (2014). *Manual de sociología de la educación*. Síntesis.
- Hidalgo-Hidalgo, M., & García-Pérez, J. I. (2012). Impacto de la asistencia a Educación Infantil sobre los resultados académicos del estudiante en Primaria. In *PIRLS - TIMSS 2011. Estudio Internacional de progreso en comprensión lectora, matemáticas y ciencias*. IEA. Volumen II: Informe español. Análisis secundario (Vol. II, pp. 83–113). Retrieved from http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/downloads/P11_IR_FullBook.pdf

- Jyoti, D. F., Frongillo, E. A., & Jones, S. J. (2005). Food insecurity affects school children's academic performance, weight gain, and social skills. *The Journal of Nutrition*, 135(12), 2831–9. <https://doi.org/135/12/2831> [pii]
- Lund, C., De Silva, M., Plagerson, S., Cooper, S., Chisholm, D., Das, J., ... Patel, V. (2011). Poverty and mental disorders: Breaking the cycle in low-income and middle-income countries. *The Lancet*. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(11\)60754-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(11)60754-X)
- Mari-Klose, M., & MAri-KloSe, P. (2012). *Crisi i pobresa infantil a Catalunya*. Barcelona.
- Masgoret, A. (2015). Desheretats. *Save the Children*, 32.
- McLaren, P., & Kincheloe, J. L. (2008). *Pedagogía crítica : de qué hablamos, dónde estamos. Crítica y fundamentos* (Vol. 23). <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- McLeod, J. D., & Shanahan, M. J. (1993). Poverty, Parenting, and Children's Mental Health. *American Sociological Review*, 58(3), 351. <https://doi.org/10.2307/2095905>
- Rodríguez-ruiz, B., Álvarez-blanco, L., & Becedóniz-vázquez, C. (2016). Evidencias del fomento de la parentalidad positiva mediante el Programa-Guía para el Desarrollo de Competencias Emocionales, Educativas y Parentales. *Psychosocial Intervention*, 25(2).
- Sen, A. (2000a). *desarrollo_y_libertad_-_amartya_sen.pdf*.
- Sen, A. (2000b). *Desarrollo y libertad Amartya Sen. Desarrollo como Libertad*.
- Sen, A., & Klisberg, B. (2008). *Primero la gente*. DEUSTO S.A. EDICIONES.
- Sime, D. (2013). Poverty and Schooling in Scotland . (eds.) (2013). *School of Social Work & Social Policy, University of Strathclyde, Chapter 92*, 860–870.
- Tarabini, A. (2008). *Educación , pobreza y desarrollo : Agendas globales , políticas nacionales , realidades locales*. Universitat Autònoma de Barcelona.
- Valls-carol, R., Prados-gallardo, M., & Aguilera-jiménez, A. (2014). El proyecto includ-ed : estrategias para la inclusión y la cohesión social en Europa desde la educación, 4, 2006–2011.
- Vargas-Rubilar, J., & Aran-Filippetti, V. (2014). Importancia de la Parentalidad para el Desarrollo Cognitivo Infantil: una Revisión Teórica. (Spanish). *The Importance of Parenthood for the Child's Cognitive Development: A Theoretical Revision. (English)*, 12(1), 171–186. <https://doi.org/10.11600/1692715x.1219110813>
- Wickham, S., Anwar, E., Barr, B., Law, C., & Taylor-robinson, D. (2016). Poverty and child health in the UK : using evidence for action, 759–766. <https://doi.org/10.1136/archdischild-2014-306746>
- Wight, V., Kaushal, N., Waldfogel, J., & Garfinkel, I. (2014). Understanding the link between poverty and food insecurity among children: Does the definition of poverty matter? *Journal of Children and Poverty*, 20(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/10796126.2014.891973>

ANNEXES

I. Guió entrevista

- Quina concepció teniu de la pobresa infantil?
- Al ser una de les entitats que treballa a favor de la infància, quants anys porteu realitzant aquesta tasca?
- Quin o quins aspectes teniu en compte a l'hora d'elaborar els programes per donar resposta a la pobresa infantil?
- Com poden accedir els infants a aquests programes?

Salut

- Tracteu algun aspecte que estigui relacionat amb la cura dels infants?
  - o Per què poseu molt d'èmfasi en les competències educatives parentals i els vincles emocionals en l'etapa materno-infantil?
  - o Tracteu algun aspecte concret lligat a la nutrició dels infants?
  - o Estudis científics mostren que la manca d'ingressos a la llar afecta a la qualitat i quantitat de les dietes que tenen les famílies amb menys recursos. Heu pogut constatar aquesta problemàtica? (Càritas Diocesana)
  - o Un aspecte destacat de l'entrevista anterior és que es té molta cura de la salut mental dels infants i que la crisi econòmica ha fet que augmentin les tensions a la llar. Heu detectat aquestes conflictivitats s'han traslladat en els nens? Com abordeu aquesta problemàtica?
  - o Un altre aspecte rellevant de la salut és el benestar físic. De quina manera el tracteu?

Educació

- De quina manera tracteu l'educació?
  - o Una de les maneres a través de la qual abordeu l'educació és a través del reforç escolar. Heu pogut constatar millores en els resultats acadèmics dels nens i nenes que formen part?
  - o En l'entrevista prèvia, es posar molt d'èmfasi en l'educació no formal dels infants. Per què li treballeu especialment aquest aspecte? (Save the Children)
  - o De quina manera doneu suport a aquells joves que han abandonat els estudis prematurament?
  - o Estudis científics constaten que per reduir les desigualtats educatives, s'ha de fomentar l'educació infantil. Considereu que aquesta etapa educativa és rellevant? L'organització tracta algun aspecte relacionat?
  - o Un aspecte important dins de l'educació dels infants són les activitats extra-curriculars. Treballeu sobre aquest aspecte? De quina manera?

II. Impacte

- Considereu que s'ha donat una millora en les condicions de vida dels infants que han format part dels vostres programes? En quin aspecte?
- Com es constaten aquestes millores?

III. Crisi econòmica

- La crisi econòmica ha tingut impacte en els infants, en quins aspectes considereu que ha incidit de manera més significativa?
- S'han detectat noves necessitats arran de la crisi econòmica?

IV. Valoració i relació amb l'administració pública

- Com es relaciona l'entitat amb l'administració pública?
- Com valoraríeu les polítiques públiques que es desenvolupen per part de l'administració pública per donar resposta a la pobresa infantil?
- Quin aspecte considereu que es poden millorar d'aquestes polítiques?

V. Perfils de les entrevistades

Número entrevista	Entitat	Responsabilitat dins de l'entitat	Codi entrevista
1	Càritas Diosena Barcelona	Àrea de Comunicació i Relacions Institucionals	EP1
2	Creu Roja	Àmbit Intervenció social	EP2
3	Save the Children	Tècnica de projectes d'Acció Social	EP3
4	Càritas Diosena Barcelona	Assessora pedagògica del programa "Família i infància"	EPI4
5	Save the Children	Educadora infantil	EPI5